

SPECIMINA
DISSERTATIONUM FACULTATIS PHILOSOPHICAE REGIAE
HUNGARICAE UNIVERSITATIS ELISABETHINAE QUINQUEECCLESIENSIS
40.

AZ
ISKOLAI BÜNTETÉS
HATÁSA

ÍRTA
ERDÉLY AMÁLIA

PÉCS, 1933

6408.33. Hungária R. T. Budapest

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	5
I. Bevezetés	7
II. A büntetés története	8
III\ A büntetés az igazságszolgáltatásban és a nevelésben.....	13
IV. A nevelő büntetés céljai	17
V. A nevelő büntetés kérdésének mai állása.....	19
VI. Vizsgálataim a büntetés felfogására és hatására vonatkozólag.....	25
VII. összefoglalás	75
Irodalom	82

ELŐSZÓ.

Ez az értekezés az iskolai büntetés céljával és hatásával foglalkozik.

Meg akarja állapítani ennek a fontos nevelőeszköznek helyét a nevelésben, ismerteti a büntetés történetét, feltünteti a nevelőbüntetésben és az igazságszolgáltatásban alkalmazott büntetés különbségét s a kettőnek eltérő célzatait.

Igyekszik kifejteni a pedagógia mai álláspontját a büntetésre nézve, ismerteti az önkormányzat rendszerét és az abszolút büntetesellenes felfogást. Végül a modern gyakorlati tanító törekvéseit, aki ugyan nem zárkózik el teljesen a büntetés gondolatától és annak szükség esetén való alkalmazásától a gyakorlatban, de csak végső eszköznek tekinti, mert célja az, hogy megszerezze növendékei bizalmát és szeretetét és ily módon irányíthassa a gyermek és a serdülő ifjúság lelki fejlődését.

Munkám legfőbb része afeonban azoknak a kísérleteknek ismertetése, amelyeknek az volt a célja, hogy kipróbáljam a tanulók felfogását az iskolai büntetésekről s megállapíthassam^ milyen hatással voltak ezek a fejlődő ifjúság lelkére.

Adatokat gyűjtöttem a főváros különféle iskoláiban és igyekeztem megállapítani, melyik büntetés érinti^ súlyosan a tanuló lelkét s melyik hat rá kevésbé s vajjon szabad-e, helyes-e büntetni s ha igen, mikor és mily módon?

A konkrét adatok ezreiből megkíséréltem konkrét eredményeket levonni.

Magát a kérdést *dr. Weszely Ödön*, a pécsi tudományegyetem tanára, vetette fel előttem először és úgy ezért, mint bölcs útmutatásaiért és tanácsaiért, melyekkel munkámat végigkísérni szíves volt, e helyen is leghálásabb köszönetemet fejezem ki.

Budapest, 1933 május 6.

Erdély Amália.

I.

BEVEZETÉS.

Az iskola nemcsak közvetítője az ismereteknek, hanem egyúttal egyik legfontosabb tényezője a nevelésnek is. Folytatja a család munkáját: oktat és nevel. E kettő szoros összefüggésben van egymással — *Herbart* szerint nincs is nevelés oktatás nélkül, s viszont nincs oly oktatás, mely nem nevel. A gyermek és a serdülő ifjúság nevelése mindig — ma azonban még fokozottabb mértékben, mint régen — az emberiség legnagyobb, legégetőbb problémája.

„Az ember csak nevelés által lehet emberré” — mondja *Kant* és csak nevelés által válik a gyermek, az ifjú, a köz javára alkalmas, jellemerős, erkölcsös emberré.

*Emil Durkheim*¹ „A szociológia módszere” című munkájában kifejti, hogy az ember östermészeténél fogva ellensége az együttélésnek és csak erővel kényszeríthető erre a közösségre, — mert a társadalmi célok nem egyeznek meg az egyéni célokkal, sőt inkább ellentétesek. S hogy az egyén erre rávehető legyen, kényszer kell vele szemben alkalmazni s e kényszer szervezése és alkalmazása a társadalom műve.

A társadalmi rend az embert már korán, gyermekkorában, együttélésre, együttműködésre szoktatja. Az iskolai munka is már egy nagyobb közösség együttes munkája, melyben naponta nagyszámú, más és más hajlamú, különféle jellembeli tulajdonsággal felruházott, a legkülönbözőbb szociális viszonyokból kikerülő gyermek, illetve fiataikorú vesz részt.

Ahol pedig egy nagyobb kör szűkebb együttműködésre van kötelezve, ott szükség van rendre, ennek az együttélésnek rendezésére és a közösség minden tagjának ebbe a rendbe való bele-

¹ *E. Durkheim*: „A szociológia módszere”. Ford. Balla Antal, Budapest, 1917.

illeszkedésére. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha az egyén saját akaratát aláveti, alárendeli a köz, illetőleg az előljáró akaratának. *W. Foerster* szerint: „Erziehung ist Unterwerfung des Subjekts unter das Objektive.”²

Ennek elérése nem mindig könnyű dolog és ezért is kell a nevelőnek szükség esetén nevelési eszközkhöz, így pl. jutalmazáshoz és büntetéshez is fordulnia.

De nem csupán az iskolai rend ébrentartása indítja erre a nevelőt, hanem maga a nevelés egész célja is.

„A nevelés azoknak a hatásoknak az összege, melyeknek célja a növendéket életfeladatainak megoldására képessé tenni Nagyon sok és sokféle működésnek az összege, melyekkel a gyermek testi és szellemi fejlődését előmozdítani és bizonyos, általunk helyesnek vélt irányba terelni és őt kellő műveltséggel ellátni óhajtjuk.”³

A kis gyermeknél mindez szoktatás útján, mintegy tudattalanul történik. A serdültebb korú gyermek azonban már tudatosan ismeri fel a nevelő akaratából eredő behatásokat és vagy önként, vagy a saját érdekében alkalmazott kényszer hatása alatt veszi át, fogadja be ezeket.

II. A BÜNTETÉS TÖRTÉNETE.

Mind a szoktatás erősítésére, mind a tudatos nevelési folyamat eredményes végrehajtására szolgálnak a már ősidők óta jól-rosszul alkalmazott nevelési segítőeszközök: a jutalmazás és a büntetés.

Már Nagy Károlyról mondja a hagyomány, hogy iskolalátogatásai alkalmával a gyermekeket, tekintet nélkül származásukra — csakis teljesítményeik alapján, — jók és rosszak csoportjára osztotta és eszerint jobb, illetőleg bal oldalára állította fel őket; tehát jutalmazott és büntetett.

Amióta azonban a nevelés problémája a *tudomány* körében

² *Fr. W. Foerster*: Strafe u. Erziehung, München, 1913. 6. I.

³ *Weszely Ödön*: Pedagógia, II. kiadás. Budapest, Révai T. 1932. 16—17.1.

vita tárgya, még inkább előtérbe lép e nevelési eszközök kérdése, amelyekre vonatkozólag eddig még megegyezés nem történt.

1. /1. *Sachse*:⁴ „Geschichte und Theorie der Erziehungsstrafe” című összefoglaló munkájában pontos képét adja a nevelő büntetés történetének és ennek alapján bizonyítja, hogy „a pedagógiai büntetéseket minden ország népe minden időben alkalmazta és ezek a legkülönbözőbb nevelési elvek mellett is hasznosaknak bizonyultak, sőt támogatták a családi és az iskolai nevelést és a tanítás munkáját mindenkor nagyban elősegítették”.

A könyv írója Kína, India és Perzsia nevelési felfogásának rövid ismertetése után áttér a klasszikus kor két nagy nemzetének: a görögök és rómaiak nevelési módszerének tárgyalására. Jellemzi a büntetés módját Spártában, ahol főleg a testi fenyíték dívott, — Athénban a büntetés nem volt annyira embertelen, mert nagy férfiai: Sokrates, Platon és Aristoteles helytelenítették a durva verést. Sokrates mondása: „Akit a szó nem üt, azt nem üti a bot sem.” Rómában a házinevelés humánus volt ugyan, de a hellén Kultúra” elterjedésével jöttek a görög paidagogoszok, barbár fenyítési irányzatukkal, melyekről Plautus, Terentius, Horatius és Juvenalis is írt. Plutarchos, Quintilianus és Seneca mérsékletet és szelidséget ajánlanak — bár az utóbbi a testi fenyítéket jó gyógyszernek mondja. Majd feltárja Sachse a zűjlőség szigorát (Salamon, Példabeszédek könyve: „Aki a vesszőt kiméli, gyűlöli fiát, aki azonban szereti, az idejekorán neveli”) s a szelíd, enyhe bánásmódot a kereszténység első századaiban. De minél inkább közeleg a középkor, annál keményebb büntető eljárásokról értesülünk. A középkorban a büntető fegyelmezés barbár módja uralkodott. A középkori iskola főeszköze a testi fenyíték. O. *Kiefer*⁵ részletesen írja le e kor háborzongató kegyetlenségeit. E zsarnok büntető módszer mindamellett, bár akadtak ellenzői, eltart a XVIII. századig.

Sachse felsorolja az e korból való különféle iskolai rendelkezéseket a pedagógiai büntetésre vonatkozólag, amelyek között akad szigorú és enyhébb is, de mind megegyeznek a kemény testi fenyíték, mint hathatós nevelési eszköz, használatában.

Egyedül a korszellem magyarázhatja meg a nevelés e kegyet-

⁴ J. J. *Sachse*: Geschichte und Theorie der Erziehungsstrafe, Paderborn, 1913, 69. 1.

⁵ O. *Kiefer*: Die körperliche Züchtigung bei der Kindererziehung in Geschichte und Beurteilung. Ein Buch für Eltern und Erzieher. Berlin, 1904.

lenségig menő szigorát, hiszen ez időben a törvénytiszta jogi büntetéseket is embertelenül vitték keresztül.⁶

Ezzel szemben van e kornak néhány olyan pedagógusa is, kik elleneztek e túlkapásokat, sőt enyhén bántak tanítványaikkal. Így protestáns részről Comenius, Ratichius, John Locke és a pietista Francke, — katolikus részről Fénelon, Rollin és Michel de Montaigne, a XVI. század híres essayistája, aki gondolkodásában már előfutárja volt azoknak a nevelőknek, kik Rousseau szellemében működtek.

Montaigne helyteleníti s elítéli az eddig megszokott iskolai fegyelmet. Az iskola szerinte valóságos börtöne a fogoly ifjúságnak . . . mennyivel helyesebb lenne, ha az osztályok virággal, zöld levelekkel volnának beszórva, nem pedig a nyirfavessző elhullott véres szálaival. . .

Az átmenetet e kegyetlen szigorból az enyhe bánásmódhoz a nevelés és oktatás legújabb korának küszöbén álló J. J. *Rousseau* képviseli. Merőben új felfogást hirdet a nevelőbüntetés terén. Szerinte a gyermek csak saját tapasztalata és nem a szó és a büntetés alapján tanul, — hibáiból, rossz cselekedeteiből kellemetlen helyzet, — erényeiből, jótetteiből jutalom fakad. Ezzel Rousseau a megalapítója *a természetes reakciók elméletének*. A Rousseau szellemében nevelő filantrópisták felfogása azonban nem ebből az elméletből fakad. Mesterük, Basedow, a testi fenyíték helyett különböző javítási eszközöket, illetőleg büntetési módokat és jutalmakat ajánl, amelyek éppen úgy, mint az általa alkalmazott büntetések, határozottan célt tévesztettek.

A filantrópisták talaján álló Campe, Salzmann és Rochow a nevelő büntetésekre vonatkozó nézetei között még ma is számtalan követendő akad. Így pl. Rochow, aki a büntetést csak végső fegyvelmezési eszköznek tekinti, a testi fenyítéket az iskolából száműzi és a jutalmazást csak rövid elismerés formájában alkalmazza.

A XVIII. század neveléstudományának nagy vezérférfia, *Pestalozzi*, ellenezte ugyan a nagy szigor a nevelésben és büntetésről nem szívesen hallott — mégis a maga iskolájában nem áll ellent a testi fenyítéknek, s elítéli korának hamis elpuhultságát, mely

⁶ Die Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karls V. von 1532 (Carolina). Herausgegeben und erläutert von Dr. Gustav Radbruch, Leipzig.

csak gyengeség és nem szeretet. A Pestalozzit követő nevelők és pedagógiai írók elvetik a filantrópista irány gyengeségét, viszont egyik sem ajánl oly kemény szigorot, mint amilyen a középkori iskolákban szokásos volt. A középutat választják, mely szerint a növendekét — ha jó szó, tanítás, intés, sőt fenyegetés sem használ, — büntetéssel kell rákényszeríteni, hogy a nevelő, a tanító utasításait betartsa, tanításait megfogadja. Végső eszközként a testi fenyíték is alkalmazható, ha minden egyéb kísérlet a büntetés terén eredménytelen marad.

Eddig jutott el Sachse a nevelőbüntetés történetének bemutatásában, bizonyítván a büntetés, mint nevelési eszköz szükségességét, — miként az állami büntetések is mindig érvényben voltak és maradnak is a jogrend ellen vétőkkel szemben.

„És miként egy nemzet kultúrnívójáról, államalakulatáról biztos képet nyújt annak törvénykezése, büntetőtörvényei, büntetőeljárása — éppen úgy fokmérője a család s az iskola szellemének a nevelőbüntetés és ennek alkalmazási módja.” (Kemsies.⁷)
 ^ *Kármán*.⁸ A „Pedagógiai Dolgozatok I. Az erkölcsi nevelés feladatairól” című könyvében egy helyütt azt mondja: „Az erkölcsi felfogás sajátosságától függ azután . . . mennyiben és miképpen alkalmaz a nevelés jutalmat és büntetést. A komoly erkölcsi szigorúság, mely a teljesített kötelesség tudatában látja az erény leg szebb jutalmát, igen csínyján fog bánni a dícsérettel is, a mulasztás pótlását pedig inkább új, szándékos erőmegfeszítéstől fogja várni, semmint a büntetőhatalom kényszerétől; ellenben amely társadalom súlyt fektet az érdem elismerésének külső jeleire, ott a nevelés terén szélesebb helyet foglal el a jutalmazás és büntetés sokféle fokozata/⁴ j

August Aichhorn.⁹ A „Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik” *Strafe* c. füzetében a „Lohn oder Strafe als Erziehungsmittel” című közleményben olvashatjuk, hogy jégves pedagógusok a szigor, büntetéssel való fenyegetés és *büntetés* mellett szólnak, mások enyhe bánásmód, szeretetteljes jóság és *jutalmazás* mellett foglal-

⁷ *F. Kemsies*: „Lohn und Strafe in der Erziehung”. Mann's Pädagogisches Magazin, Heft 589. Langensalza, 1914. 15. l.

⁸ *Kármán Mór*: Pedagógiai Dolgozatok I. Az erkölcsi nevelés feladatai. Budapest, 1909. 103—105. l.

⁹ *A. Aichhorn*: „Lohn oder Strafe als Erziehungsmittel”. Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik. Wien, V. Jahrgang, 1931 Sonderheft: 8—9 Strafen. 273—285. l.

nak állást. A tapasztalat azt mutatja, hogy eredmény érhető el mind a jutalmazás, mind a büntetés alkalmazásával, de ugyanúgy el is maradhat a siker. Nevelési eredményt kimutató statisztikát, amelyből látható volna, hogy a két felfogás közül melyik a helyes, eddig még nem sikerült felállítani. A nevelési munka kísérő körülményeit, a nevelési eszközöknek a nevelés céljától való függő viszonyát kell mérlegelnünk és ez oldalról megvilágítanunk a problémát. Mert azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy jutalmazást, vagy büntetést alkalmazzunk inkább a nevelésben, egy másik kérdést kell felállítanunk: milyen *világ felfogásra* neveljük a gyermeket? Az idealisztikus nevelési cél jóságot és szelidséget kíván, — a materialisztikus világfelfogás inkább a büntetéssel való fenyegetést és a büntetést kívánja, mint segítő nevelési eszközt.

Ujabban *Lewin*:¹⁰ „Die psychologische Situation bei Lohn und Strafe” című munkájában fejtegeti a jutalmazást és büntetést, mint pszichológiai kategóriát, csak azon esetekre szorítkozva, amikor a gyermek a büntetést valóban büntetésnek, a jutalmazást valóban annak érzi. Eltekint tehát azon esetektől, amikor a gyermek szinte óhajtja a büntetést valamilyen oknál fogva pl. túrhetetlen szituációt old meg számára, vagy egy meghatározott emberrel hozza kapcsolatba.

/ Jutalmat, vagy büntetést akkor helyezünk kilátásba, ha a gyermektől egy bizonyos magatartást, más cselekedetet kívánunk, mint amire pillanatnyilag kész, vagy hajlandó. Pl. a gyermeknek egy feladatot kell megoldania, egy munkát kell végeznie, egy bizonyos irányban mozognia, melyhez nincs kedve, vagy ami közömbös neki, vagy ami iránt nincs érdeklődése. (Pl. a gyermeknek számtan-feladatot kell elkészítenie, de nem szereti a számtant.)

Ha a nevelőtől kívánt cselekedet elegendő vonzóerővel bírna a gyermekre, akkor a jutalom, vagy a büntetés feleslegessé válnék, mert a gyermek saját maga érezné szükségét a cselekvésnek és saját akaratából tenné meg azt.

A jutalom és a büntetés tehát arra bírja a gyermeket, hogy egy adott parancsot hajtson végre, vagy egy tilalmat vegyen tekintetbe, azaz egy neki közelfekvő vagy óhajtott cselekedetet ne tegyen meg. (Tun oder Unterlassen.)

¹⁰ *K. Lewin*: Die psychologische Situation bei Lohn und Strafe. Leipzig, 1931.

Az iskolai büntetéssel — mint látjuk — minden idők nevelése behatóan foglalkozik. Minden jelentékeny és gyakorlati pedagógus figyelemre méltatja és szükségességét jóformán egy hivatásos nevelő sem tagadja — és mégis, nincs a nevelésnek oly részlete nincs az a nevelési eszköz, amelyre vonatkozólag annyira eltérőek lennének a vélemények.

*Kemsies*¹¹ szerint azért nincs megegyezés még a legtapasztaltabb pedagógusok között sem a büntetésre és annak alkalmazására nézve, „mert ebben a nevelési ténykedésben nyilvánul meg leginkább az egyéniség, annak előnyeivel és gyengéivel — a világ- és életfelfogás, a valláserkölcsi meggyőződés, tapasztalat és életmód, jellem és temperamentum, az együttérzés és gyors megbocsátás, vagy a hirtelen harag és megtorlás képessége, — de nem utoljára a gyermek és serdülőkorban levő ifjúság lelkiéletének megfigyelése és saját tapasztalata alapján való megismerése”.
 . Értekezésünk az iskolai büntetés sokat vitatott kérdésével igyekszik tüzetesebben foglalkozni — főcélul tűzvéni ki annak megvilágítását a tanulóifjúság megkérdezése, bevonása alapján. Ennek eredményét mutatják az erre vonatkozólag végzett vizsgálataim.

III.

AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN ÉS A NEVELÉSBEN ALKALMAZOTT BÜNTETÉS.

A nevelő- és tanítómunka legnehezebb és legtöbb megfontolást igénylő fejezete a büntetés; a pedagógia szerint kellemtlen érzelmek okozása valamely cselekedet következményeképpen.¹² (Unlustzufügung.) Szükségessé teszi a gyermek akaratának jóra való irányítása, az esetben, ha a nevelő már nem képes erkölcsi meggyőzés útján hatni a növendékre, sőt annak rosszra való akaratára folyton nő és erősödik, továbbá megkívánja a gyermek primitív jogérzete is, mert gyakran csak a büntetés következtében eszmél rá a „jogos” és a „jogtalan” fogalmának megértésére és a kettő között való különbség belátására.

¹¹ *F. Kemsies*: Lohn und Strafe in der Erziehung. 17. 1.

¹² *Weszelv Ödön*: Pedagógia, Budapest, Révai T. 1932. 71. 1.

Mindamellet, hogy a jogi és a nevelő büntetés között az idők folyamán bizonyos összefüggés látható, mégis igen élesek azok a különbségek, melyeknél fogva távolról sem vihetők át a jogbiztonság és jogvédelem alapelvei a nevelés terére.

Eleinte minden büntetés a személyes bosszú jellegét viselte: — „az emberek merőben bosszúból büntettek és a célgondolatot teljesen felszívta a megtorlás” (*Angyal*¹³). *Heutig*¹⁴ szerint „A büntetés legkezdetén látjuk a bosszút, mint az egész jogpolitika és joggyakorlás ősi formáját”. Majd midőn a büntető hatalom államivá lesz és korlátokat és szabályokat kap, „a büntetés jelentősége is emelkedettebbé és nemesebbé válik, — mert már nem csupán veszélyes fegyver, az affektusvezette kézben, hanem jogos és hatékony eszköz a törvény- és kötelességellenes viselkedéssel szemben”.¹⁵

A büntetés jogi alapja ekkor az igazság követelte *megtorlás*, melyre nézve három labzolút elmélet) ismeretes:

1. Az isteni megtorlás elmélete, mely szerint az állam, az isteni rend megvalósítása lévén a földön, a bűntevő e rend ellen vét, tehát az istenség nevében az isteni igazság megvalósítása érdekében büntetendő.

2. Az erkölcsi megtorlás elmélete (Herbart), mely szerint a büntetés azért igazságos, mert helyreállítja az erkölcsi egyensúlyt, melyet az erkölcsi törvényt sértő bűncselekmény megzavart. A büntetés tehát etikai szükségesség.

3. A jogi megtorlás elmélete, mely szerint a jogrend helyreáll a megtorlás által.

Ez a felfogás századokon keresztül uralkodott az egész jogéletben. Idővel azonban mindjobban felveszi magába a célgondolatot.

„A büntetés alatt mesterséges baj előidézését értjük. A büntetés megszervezett károsítás, melyet a társadalom tudatosan alkalmaz, hogy az embert a szociális szempontból káros, vagy terhes cselekedetek elől menekülésre kényszerítse.” (*Heutig*).

A kultúra fejlődésével a felsorolt abszolút elméletek mellett relatív elméletek is merültek fel.

¹³ *Angyal Pál*: A Magyar Büntetőjog Tankönyve, Budapest, 1920. 41—43. 1.

¹⁴ *H. Heutig*: Die Strafe, Ursprung, Zweck, Psychologie, Stuttgart—Berlin, 1932. 29. 1.

¹⁵ *A. Stössner*: Erziehungslere, — Die Strafe, Leipzig, 1916. 48—61. 1.

Ezekben a „megelőzési elméletekben” kétféle felfogás jut érvényre, aszerint, amint a büntetést az összességre, avagy a bűnletesre való hatásában látják igazoltnak.

1. Az előbbihez tartozik az elrettentés elmélete, mely szerint a büntetés célja, a minél szigorúbb büntetésekkel az összességre hatni, hogy az embereket a bűntől elrettentse,

továbbá a lélektani kényszer elmélete, mely az összességet büntetés útján lélektani kényszer alá akarja helyezni.

2. A második csoporthoz tartozik a visszatartás elmélete, mely szerint a büntetés célja a bűntevőt a további bűnözéstől visszatartani,

és a javítási elmélet, mely a bűntevőt a büntetéssel javítani igyekszik, azaz visszaállítani annak erkölcsi erejét, belső szabadságát, hogy azután külső szabadságával is helyesen éljen.

A jogi büntetésnek végső meghatározása ezek szerint az igazság követelte megtorlás, melyet a cél gondolata mérsékel és szabályoz.¹⁶

A nevelő büntetésnek szintúgy megvan az igazságadta jogalapja — annál is inkább, mivel a büntetőjogi szabályok mindig nélkülözhetetlenek bizonyultak az állam részéről, tehát szükség van ezekre az államok legkisebb közületeiben: az iskolában és a családban is.

De míg a bíró csak a jogrend ellen vétő, a törvényes jog korlátait átlépő, mások jogait megzavaró cselekedetknél lép közbe, addig a nevelő nem elégedhetik meg a tanuló részéről a pusztán jogilag nem kifogásolható viselkedéssel.

„A törvény a büntetést elsősorban az objektív vétséghez méri, — mondja *Kemsies*,¹⁴ — csak másodsorban veszi tekintetbe az enyhítő körülményeket és a bűntevő személyes viszonyait, továbbá a büntetés szociális és gazdasági hatását, hogy a büntetés a bünténnyel arányban legyen. A nevelő büntetés ezzel szemben nem erre az arányosságra törekszik, hanem a fősúlyt a tanuló értelmének, felfogásának megváltoztatására és a büntetés hatása alatti további fejlődésére helyezi.”

Továbbá a jogi büntetés, főleg a büntény, és ennek természetes következményeképpen, a bűnös bűnhődését tartja szem

¹⁶ *Angyal Pál*: A Magyar Büntetőjog Tankönyve, 41—43. l.

¹⁷ *F. Kemsies*: Lohn und Strafe in der Erziehung, Langensalza, 1914. 14. l.

előtt — az alanyiség kérdése, a bűntevő személye, csak másodlagos fontosságú. A nevelőbüntetést alkalmazónak azonban elsősorban *egyénien* kell eljárnia, tudnia kell kit, hogyan és mikor büntet meg, *Weimer*¹⁸ szerint: „a legfontosabb az individuális büntető eljárás. A növendék korát, nemét, testi és szellemi megtermettségét, kedélyét, lelki befogadóképességét kell a büntető eszközök megválasztásánál és azok mértékénél figyelembe venni”. *Stössner*¹⁹ szerint, ezeken kívül „még a családi és szociális körülmények, a megelőző nevelés és az iskola eddigi behatása is tekintetbe veendő”.

A jogi büntető eljárásnál vád, védelem, ítéletozatal, büntetésvégrehajtás, más és más kezekbe van letéve. A nevelőbüntetés azonban egyedül a nevelő személyében egyesíti a vádló, védő, bíró és ítéletvégrehajtó szerepét. S míg amaz büntető kódexhez van kötve, addig a nevelő nem ragaszkodhatik törvénykönyv betűihez, nem helyezkedhetik csupán az igazság rideg álláspontjára, „a büntetést nem szabhatja előírt paragrafusokhoz, megadott sémához, hanem annak esetről-esetre másnak, az adott helyzethez mérten kell lennie s a nevelőnek saját pedagógiai megfontolásából kell mérítenie, különben elveszti eredeti, eleven hatását”.²⁰

A jogi büntetés, mint a beavatkozás egyetlen eszköze, áll a bíró rendelkezésére. A nevelési processzus hosszú láncolatának azonban csak egy láncszeme a büntetés, melyet a nevelő teljesen saját belátása alapján eszközként használhat fel s módjában van — és ez az ideális felfogás — a büntetéssel ritkán, csak végső esetben élni, ha a többi nevelői segédeszköz sehogy sem válik be.

Hiszen a nevelőnek mindig etikailag még fejletlen, fiatalokkal van dolga s miként *Hentig*²¹ mondja: „a fiatalkorúnál a büntetendő cselekmény még nem jelenti egy véglegesen megrögzött hajlamnak a szimptomáját. Inkább hibás mozgási próbálkozásnak minősíthető ez az élet kísérleti fázisában, amelyben az ifjú, a gyermek, az ő plasztikus agyával és gyakorlatra termett testével az életet játszva megismerheti.”⁴⁴

¹⁸ *H. Weimer*: Schulzucht. Handbuch für höhere Schulen zur Einführung in ihr Wesen und ihre Aufgaben, Leipzig, 1919. 110. 1.

¹⁹ *A. Stössner*: Erziehungslehre, — Die Strafe, Leipzig, 1916. 48—61. 1.

²⁰ *F. Hilker*: Grundsätzliches über Schulstrafen. Megjelent: „Die neue Erziehung”, 1922, Heft 4.

²¹ *H. Heutig*: „Die Strafe, Ursprung, Zweck, Psychologie, 1932. 171. 1.

Ennélfogva a nevelő tevékenysége nem a vizsgálóbíró munkájához, hanem a kertészéhez áll közelebb, aki oltja, nemesíti a reábízott hajtásokat, csemetéket, és ha hozzáértéssel, lelkiismeretesen végzi munkáját, a kis fejletlen palántából terebélyes, dúshajtású bokor lesz; vagy a jó orvos munkájához, aki szívvel, legjobb tudása, tehetsége szerint gyógyítja betegének testét-lelkét.

IV. A NEVELŐ BÜNTETÉS CÉLJAI.

A nevelő büntetés, egyesülve a többi nevelőeszközzel, első sorban odairányul, hogy a gyermeket, a fiatalkorút javítsa, gyógyítsa, lelki emelkedettségre serkentse.

Ezzel ki is jelöltük *a nevelő büntetés főcélját: a javítást.* Ez a legmagasztosabb, legnemesebb törekvés, melyet a nevelő büntetéssel egybekapcsolni lehet. A pedagógiában csak szeretettől áthatott büntetésnek van helye, melynek célja kizárólag a növendék java, egy elkövetett hiba jóvátétele. „Strafe so, wie es Dich die pädagogische Liebe lehrt” mondja *Kerschensteiner*.²² Ha a nevelőt szeretetteljes megértés helyett egyéb lelki mozzanat, egyéb indító ok, pl.: fegyelem-, tekintélyfenntartás, a tanár igazának megrögzítése, a tanuló dacának megtörése, stb. vezeti, a büntetés nem eredményezhet mást, mint a büntől való óvakodást, de nem lelki változást.

Az *elriasztás célzatát* szintén megtaláljuk, mint a nevelő büntetésnek a hagyomány által szentesített célját, mely azonban csak pillanatnyilag gátol meg egy helytelen cselekedetet, tehát *C. ik. fegyelmez és nem nevel.* ^

*Durkheim*²³ szerint sem lehet az elriasztást a nevelő büntetés igazi célzatának tekinteni, mert távolról sem ébreszti fel a gyermekben az erkölcsi jóra való hajlamosságot, pedig ez az

²² *G. Kerschensteiner*: Der Strafgeist (P. Oestreich: Strafanstalt oder Lebensschule. Erlebnisse und Ergebnisse zum Thema Schulstrafen, Karlsruhe, 1922).

²³ *E. Durkheim*: L'Education morale. Bibliothèque de Philosophie Contemporaine, Paris, 1925.

igazi célja a nevelő büntetésnek. *Wagner*²⁴ ugyan elismeri az eliasztás célzatának fontosságát, de csak a kis gyermeknél, a szoktatás korában — ezért külső fegyelmi eszköznek is minősíti és az idomításnál (dresszuránál) alkalmazott büntetésekhez hasonlítja.

Az eliasztásnak inkább a jogi büntetés terén van létjogosultsága, kettős irányzatánál fogva: hogy eltérítse a bűnözőt újabb vétség elkövetésétől — és mint hathatós példa tartson vissza másokat törvényellenes cselekedetektől.

A nevelő büntetésben ez az utóbbi szempont semmiképpen sem szerepelhet mint főtenyező és nem is lehet ennek folytán a *nevelő* kiindulópontja, — hiszen a gyermeket, a fiatakorút, csak saját egyéniségéhez mérten szabad büntetni, oly célból, hogy *őt magát*, tartsuk vissza a helytelen cselekedettől, azaz, hogy többé ne vétkezzék.

Az eliasztás, mint a nevelő büntetés célzata, tehát csak olyanformán érvényes, ha csakis arra vonatkozik, akinek a büntetés szól, akinek a büntetést szánjuk; ez ugyan nem zárja ki mások eliasztását, ami azonban csak mint mellékes mozzanat szerepelhet.

A *bűnhődés célzata* odairányul, hogy a vétkes a büntetésben első nyugalmának helyreállítását lássa — ez sokkal inkább a nevelő büntetés, — mint a jogi büntetés célzata. A tanulónak át kell éreznie az összefüggést az ő hibája, illetőleg helytelen cselekedete, s az érte járó büntetés között — s ha vétkét megbánja, felébred benne a vágy, — a jóvátétel, a bűnhődés után, szinte szívesen veti alá magát a büntetésnek, s kiengesztelődést talál benne, sőt a büntetés elmúltával nyugodtabb, derültebb, mint annak előtte. Erre vonatkozólag *Foerster*²⁵ pedagógiai munkáiban igen értékes útmutatásokat adott.

Míg a jogi büntetésnek jogalapját az abszolút elméletek szentrik a *megtorlás* képezi, addig a nevelő büntetésben ennek a cél-

²⁴ *J. Wagner*: „Zur Psychologie der Schulstrafe”. Zeitschrift für Pädagogische Psychologie, Leipzig, 1928. 131—132. 1.

²⁵ *Fr. W. Foerster*: Jugendlehre. Ein Buch für Eltern, Lehrer und Geistliche. Bemerkungen über das Strafen der Kinder, Berlin, 1917. (696—712. 1.) — *Fr. W. Foerster*: Schuld und Sühne. München, 1920. — *Fr. W. Foerster*: Strafe und Erziehung. München, 1913. — *Fr. W. Foerster*: Iskola és jellem. Ford. Bellágh Aladár, Budapest, 1913.

zatnak egyáltalában nem szabad előfordulnia. A büntetőbíró tárgyilagosan, a fennálló emberi törvények szerint ítélik a bűnös felett — ezzel szemben a nevelő — lévén ő maga a törvényhozó és a törvényvégrehajtó — könnyen a személyes bosszú mellékzöngéjét vegyíthetné a büntető eljárásba, ha a megtorlás gondolata felébredne benne.

A megtorlással járó megfélemlítés sem lehet célja a nevelő büntetésnek, mert hisz távolról sem az a fontos, hogy a gyermeknek fájdalmat okozzunk, hogy szenvedjen a büntetés következtében, hanem hogy erélyesen rámutassunk viselkedésének, cselekedetének helytelen voltára. S ha a tanulót tevékenységében csak a büntetéstől való félelem irányítja, arra fog törekedni, hogy cselekedete ki ne tudójék, s így titkolózásra, álszenteskedésre szokik.

A nevelő büntetésnek tehát nem lehet nemesebb célja, mint a iavítás s nem lehet üdvösebb eredménye, mint a növendéknek jó útra való terelése.

V.

A NEVELŐ BÜNTETÉS KÉRDÉSÉNEK MAI ÁLLÁSA.

„A pedagógia története mutatja, — mondja *Weimer*²⁶ — hogy minél alacsonyabb fokon állott az emberek erkölcsi felfogása, annál nagyobb volt hajlamuk a büntetésre, továbbá a kevés kultúrával rendelkező népességi rétegek mindig sokkal bőkezűbbek a büntetés mértékét és számát illetőleg, mint a szellemileg és erkölcsileg magasabb fokon állók. Ebből következik, hogy a büntetés szükségessége csökken az emberi kultúra emelkedésével és fejlődésével.”

A tapasztalat valóban azt bizonyítja, hogy míg a neveléstörténet eddig többé-kevésbé nagyobb szerepet szánt a nevelésbeli „direkt hatások” ezen legismertebbjének — addig az újabb pedagógiai törekvésekben mindenütt az a gondolat rejlik, vájjon nem nélkülözhető, nem mellőzhető-e teljesen a büntetés?

²⁶ *H. Weimer: Schulzucht, Leipzig, 1919. 108. 1.*

Már Fr. W. Foerster „Iskola és Jellem”²⁷ és Kerschensteiner²⁸ „Theorie der Bildung” című munkáiban olvashatjuk, hogy ma nemcsak az újabb szellemet hirdető laikusok, hanem gyakorta a hívatásos pedagógusok körében is felhangzik az a felfogás, hogy a kényszerítő eszközöket alkalmazó fegyelmi rendszer a tanuló egyéniségét nem fejleszti, hanem elfojtja, továbbá a gyermek aktivitásának szabad folyást kell engedni, annak fejlődését semmiképpen sem szabad befolyásolni.

Mindkét pedagógus hivatkozik Ellen Key: „Das Jahrhundert des Kindes” nagy” visszhangot keltett munkájára.

E könyv íróját — Rousseau-i gondolatokban gyökerezve és azokat tovább fejlesztve — a legnagyobb megértés és szeretet vezeti a gyermek és a fiatalkorú iránt; de úgy felfogásában, mint álomszerű „Zukunftsschule”-jában nyoma sincs a praktikus, de még a reális pedagógiai érzéknek sem.

Ilyen gondolatokat fejteget: „A leghelyesebb útja a gyermeknevelésnek, ha a gyermeket egyáltalában nem neveljük ... A legnagyobb bünt akkor követi el a nevelés a gyermekkel szemben, ha annak nyugalmát, békéjét megzavarja ... A jövő nevelésnek célja egy külsőleg-belsőleg szép világ megteremtése, amelyben a gyermek szabadon nő fel és mozoghat, míg csak meg nem zavarja mások jogainak megrendíthetetlen határát . . . Szemet kell hunynunk a gyermek hibái fölött, tíz esetből kilencben, óvakodnunk kell a közvetlen beavatkozásoktól, ezek többnyire rosszul sikerülnek, inkább minden erőnkkel, éberségünkkel a gyermek környezetének javítására, képzésére törekedjünk . . .”²⁹

A modern pedagógiának a büntetést teljesen elvető hívei között vannak, akik remélik, hogy minden céljuk, melyet eddig csak hiányosan, vagy sehogyszem tudtak elérni, az új módszerrel elérhető lesz; mások arra gondolnak, hogy a büntetés, mely a tegnap és a ma iskolája számára még égető probléma, a jövő iskolájában mint nevelőeszköz nem is jöhet számításba, „ . . . mert ahol csak igazság és őszinteség uralkodik, ott nem igen hazudnak — ahol az egymáson való segítség természetes kötelesség, onnan me-

²⁷ Fr. W. Foerster: *Iskola és Jellem*, Budapest, 1913. 105—107. l.

²⁸ G. Kerschensteiner: *Theorie der Bildung*, Leipzig, 1926. 428. l.

²⁹ Ellen Key: *Das Jahrhundert des Kindes*, Berlin, 1907. — *Erziehung*, 86—156. l.

nekül a család, ahol a munkát boldogságnak tartják, ott kivétel a lustaság . . .³⁰ Még messzebb megy *Ewald Böhm*,³¹ mondván, hogy ma mindennemű büntetést, azaz a nevelő reakcióját neveltjének nem kívánatos viselkedésével szemben, a nevelés gyakorlatából ki kell irtani. A büntetés mindenképpen káros hatással van a gyermekre, félénkké teszi, elkeseríti, bűnhődési vágyát elősegíti és ezáltal egyéni fejlődését akadályozza meg, ahelyett, hogy nevelné, végül még gyakran módot nyújt a felnőttek nevelési eltévelyedéseire is.

*Kemsies*³² szerint, csínján kell bánni a büntetéssel, eltekintve annak pedagógiai hasznától, vagy kárától, nemcsak azért, mert gyakran rossz érzést kelt tanítóban és gyermekben egyaránt, hanem megbolygatja a jó viszonyt szülői ház és iskola között, pedig e kettő megegyezése felfogást és rendelkezéseket illetően, az úgy érdekében igen fontos.

A fejlődő kultúrával együtt fejlődik a gyermek is; a ma iskolájának növendéke erkölcsileg érettebb, lelkileg fejlettebb — tehát szükségszerűen változnia kell a vele szemben alkalmazott büntetés módjának, formájának is. Sőt, a nevelésnek ma már mindinkább lehetőleg oda kell irányulnia, hogy serdültebb fokon a tanuló hibáit, annak belevonásával, hozzájárulásával gyógyítsa, javítsa és a tanulót így módon önismeretre, önfegyelmzésre szoktassa.

E gondolat nyilvánul meg az iskolai önkormányzat intézményében, melyet újabb időkben — főképp a demokratikus áramlatok hatása alatt — az önfegyelmzésre való nevelés legjobb eszközeinek tekintenek. Keletkezését, alakulását Foerster³³ „Iskola és jellem” című munkájából ismerhetjük meg.

Engelbert³⁴ mondja, hogy a tanulók önkormányzatának első nyomai visszamennek az angol és angol minta szerint alapított amerikai Collegekre. Ezekben az internátusokban a vezetőknek az idősebb, bizalomkeltőbb növendékek segítettek a fiatalabbakra való

³⁰ *W. Fabian*: Schulgeist und Schulstrafe. — *Paul Oestreich*: Strafanstalt oder Lebensschule. Erlebnisse und Ergebnisse zum Thema Schulstrafen. Karlsruhe, 1922.

³¹ *E. Böhm*: Strafe als Triebbefriedigung (Zeitschrift f. psychoanalytische Pädagogik, V. Jahrg. Nr. 8—9.) 319—320. 1.

³² *F. Kemsies*: Lohn u. Strafe in der Erziehung, Langensalza, 1914. 19. 1.

³³ *Fr. W. Foerster*: Iskola és jellem. Ford. Bellagh Aladár, Budapest, 1913.

³⁴ *Engelbert*: „Die Selbstverwaltung der Schüler” (Erstrebtes und Erreichtes). Leipzig, 1914.

felügyeletben oly célból, hogy az öregebbek mintegy mintaképp szolgáljanak az ifjabbaknak az iskolában való viselkedésben. Innen került ki az amerikai „School City System”, melyet számtalan elemi-, felső- és szakiskolában, sőt árvaházakban és javítóintézetekben is bevezettek.

Foersternél olvassuk, hogy a „School City” oly iskola, melyben a növendékek maguk választják azokat, akik őket kormányozzák, (természetesen a tanító felügyelete és ellenőrzése mellett), tehát az ifjúság megbizottaival önmagát kormányozza ... A tanító ugyan látszólag lemondott tekintélyéről, valójában azonban osztályát rábírta a tekintélynek — melynek ő a képviselője — tiszteletére ... Az eképpen szervezett iskolákban nem fordul elő összeütközés tanító és tanítvány között, mert az iskola növendékeinek legjobbjai irányítják a többi növendéket ...

(Megjegyzendő, hogy oly osztályokban, ahol nincs is önkormányzat, a tanító, — aki bírja növendékeinek szeretetét és bizalmát — mindig számíthat, sőt támaszkodhatik is adott esetekben jobb tanítványai segítségére; a gyakorlat bizonyítja, hogy ezek „vezetik” az osztályt és jó hatással vannak gyengébb társaikra.)

. . . Ezen iskolák fegyelmezési módja demokratikus szellemű. A tanulóknak nem kényszerítésével, hanem segítségével akar fegyelmet teremteni . . . Az iskola a tanuló „self respect”-jét, azaz önbecsülését kíméli és becsületérzését a fegyelmezés főeszközéül használja fel . . .

... A „Self Government” (önkormányzás) gondolata is leginkább a „School City System”-ben valósul meg. E rendszer abban áll, hogy az iskolát községnek vagy államnak tekintik, mely rendes gyűléseken önmagának alkot törvényeket és képviselőket választ magának (bírák, pénztármokok, egészségi felügyelők stb.), akik vigyáznak, hogy a törvényeket mindenki megtartsa, — mindez a tanítók főfelügyelete alatt történik meg ...

Majd az Ohioi Toledo-ban levő Lagrange-féle School-State-t ismerteti *Foerster*³⁵ bonyolult szervezetével, iskolai törvényszékével, mely a fegyelmi ügyeket intézi el. A vétséget elkövetőkre e törvényszék mér büntetést. A büntetések, melyek a tanító jóváhagyása nélkül nem hajthatók végre, efélek:

³⁵ *Fr. W. Foerster*: Iskola és Jellem. Ford. Bellagh Aladár, Budapest, 1913. 151., 155., 159., 161. l.

A vétkest egy időre kizárják a játékokból, az óráközökben nem szabad az osztálytermet elhagynia, senkinek sem szabad vele beszélnie, stb.

Svájcban, Németországban és ausztriai iskolákban is kísérleteztek ilyen rendszerrel, természetesen a más viszonyokra való tekintettel némi változtatással — a szakférfiak véleménye szerint — igen sikeres eredménnyel.

Az önkormányzat rendszerének, mely szerint az iskolai fegyelem felépítése minden egyes egyén önfegyelmzésén alapul, szemben a régi büntető módszerrel, mely némelyek szerint csak negative, főleg mint elriasztás, hatott, a gyakorlatban is sok híve akadt.

Adolphe Fernere³⁶ (*Le self gouvernement a l'école primaire de Founex* 1910) közli az iskolai ítélőszék által megszavazott büntetések súlyosságuk szerint összeállított rangsorát:

- a) megszégyenítés az osztály előtt
- b) büntetési feladat
- c) testi- vagy kézimunka
- d) kizárás a játékból
- e) kizárás a beszélgetésből egy bizonyos időre
- f) a polgári jogoktól való felfüggesztés
- g) magaviseleti jegy lerontása
- h) pénzbüntetés
- i) jelentés a Comission scolaire-hez.

Kemsies³⁷ is helyesnek tartja, hogy serdültebb korban a felsőbb osztályok tanulóinak, akiknek a tudományos oktatás terén már van némi mozgásszabadságuk, nevelési szempontból is jusson némi önállóság, hogy a külső fegyelmezés helyébe az önfegyelmzés, kötelességérzet, önbecsülés és önuralom lépjen. Ezért ajánlja, hogy a tanulók becsületbíróságokat (Ehrengerichtshöfe) létesíthessenek, melyek hatása alatt nemcsak önként vetnék alá magukat az iskolai fegyelemnek, hanem jogi képzeteket, felfogásokat is nyernének, melyek örökre bevésődnének lelkükbe. Mint becsületbeli büntetések számba jöhetnének szerinte: a jogok, szabadságok, kedvezmények időleges megvonása, az előadásokból való kizárás, stb.

³⁶ *A. Ferrière: L'autonomie des écoliers. Paris, Neuchâtel, 1921. 286. 1.*

³⁷ *F. Kemsies: Lohn und Strafe in der Erziehung, Langensalza, 1914. 15. 1.*

Nálunk sem ismeretlen némely iskolában az önkormányzat kisebb-nagyobb mértékben bevezetett rendszere. Így egyik kartársam — aki a székesfőváros egy elemi leányiskolájában működik — volt oly szíves a következőkben ismertetni osztályának önkormányzatát:

„Év elején az osztály három kislányt választott osztálybírónak. Ezek a kényesebb fegyelmi esetekben (árulkodás, hazudás, rendetlen magaviselet, de csak legritkábban a tanulmányi ügyekben) egymás között ítéletet hoznak. Az ítéleteket a tanítónő először meghallgatja és legtöbbször szó nélkül helybenhagyja. Csak olyankor szól ellene, mikor az osztály keretén kívül (más osztályok előtt való megszégyenítés) esnék a büntetés, vagy ha túlszigorúan bírálnának. A legelső ítélet volt a legérdekesebb, midőn egy rossz magaviseletű gyermeket úgy akartak megjavítani, hogy osztálytisztiséget bíz-
tak rá.”

Az önkormányzat alkalmazása a nevelés érdekében elvileg helyes, abból azonban még nem következik, hogy mindenütt, minden iskolában s minden fokon beválik-e?

A fontos az önkormányzat helyes és megfelelő megszervezése.

„Az önkormányzatot úgy kell megszervezni, hogy a vezetés a tanár kezében maradjon s az önkormányzat a növendék akaratát, az önkényes alárendelés felé irányítsa. Csak az ily önkényes alárendelés vezet az önfegyelmezésre, önuralomra, önellenőrzésre, önnevelésre.” (Weszely.³⁸)

Tagadhatatlan, azonban, hogy nemcsak az iskolai fegyelmezés, hanem a nevelési siker érdekében is igen fontos tudni azt, hogy a büntetés módja, melyekre az iskolai életben, ha okkal-móddal is, de mégis csak rá kerül a sor, milyen visszhangot keltenek a gyermek, a tanuló lelkében?

*Foerster*TM említi, hogy az amerikai tanítók gyakorta valóságos tanácskozásokat folytatnak növendékeikkel, hogy megismerjék azoknak egyik vagy másik iskolai büntetésről való nézeteit, hogy becsületérzésüket és igazságérzetüket nem sértő módon büntethessék őket. Valamint a nép érületével ellenkező igazságszolgáltatás nem foganatos, úgy a gyermekek erkölcsi érzéseivel ellenkező iskolai fegyelmezés sem az.

³⁸ *Weszely Ödön*: Pedagógia, II. kiadás, Budapest, Révai T. 1932. 86. 1.

³⁹ *Fr. W. Foerster*: Iskola és jellem. Ford. Bellagh Aladár, 1913. 153. 1.

VI.

VIZSGÁLATAIM A BÜNTETÉS FELFOGÁSÁRA ÉS HATÁSÁRA VONATKOZÓLAG.

A büntetés eredménye attól függ, hogy azok, akik ebben a kérdésben leginkább érdekeltek, azaz: maguk a tanulók hogyan fogják fel a büntetést, hogyan értékelik azt, s milyen hatást tulajdonítanak neki.

Hogy ezt kipuhatoljam, vizsgálatokat végeztem különböző iskolákban, de kérdezősködéseimet kiterjesztettem különböző iskolákban működő tanárookra is. Itt adom e vizsgálódások eredményét.

A vizsgálódások alkalmával a kérdő-íves módszert használtam.

Alapul Dr. Julius *Wagner* „Die Schulstrafe im Urteil des Schülers”⁴⁰ című tanulmánya szolgált. A testi fenyítékre vonatkozólag pedig:

Karl *Pipál* „Der Menschenquäler”⁴¹ című cikke.
N A kérdések a következőképen alakultak:

1. Mi az iskolai büntetés célja?
2. Mely iskolai büntetést tartom a legsúlyosabbnak és miért?
3. Mely iskolai büntetést tartom a legenyhébbnek és miért?
4. Mely büntetési fokot szabnám ki a különböző iskolai vétésekre?
5. Megverjük-e a gyermeket, ha vétséget követ el? Okoljuk meg, hogy miért igen, vagy miért nem?
6. Van-e helyesebb büntetés a verésnél? Melyiket alkalmaznád helyette?
7. Milyenné lesz az olyan gyermek, akit gyakran megvernek?
8. Meg tudod-e mondani, mit érzel olyankor, ha megvernek?

⁴⁰ Friedrich Mann's Pädagogisches Magazin Heft 837. Langensalza. 1921. Die Schulstrafe im Urteil des Schülers es Kontrollversuche nach zehn Jahren zu Julius Wagner: Die Schulstrafe im Urteil des Schülers. Von E. Augenreich in Frankfurt a/M, Zeitschrift pädagogische Psychologie 32. Jahrgang Nr. 10. Leipzig Oktober 193L. — Wagner még egy kérdést adott fel, amely az iskolai büntetések súlyossági sorrendjére vonatkozott; azonban e kérdéssel itt nem foglalkozunk.

⁴¹ Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik, Wien, V. Jahrgang 1931. Heft 8--9. Sonderheft: Strafen. 348—356. 1.

Wagner nem foglalkozott a testi fenyítéssel, engem azonban nagyon érdekelt növendékeink véleménye e sokat vitatott kérdést illetően is — noha köztudomású, hogy iskoláinkban a büntetés e neme egyáltalában nem szokásos. — Erre vonatkozó vizsgálataimban a magasabb iskolatípusokat (gimnázium, felsőkereskedelmi iskola) mindkét nembeli tanulóifjúságunknál mellőztem.

Alábbiakban néhány szóval az előbb említettek (Wagner⁴² Pipál) vizsgálati eljárását ismertetem.

Wagner az első kérdést összesen 495, 9—12 év között levő elemi és középiskolai fiú- és leánytanulónak adta fel, hogy írásban feleljenek rája.

A kérdést előzetesen alaposan megmagyarázta, mert már az előkísérletnél kitűnt, hogy a tanulók az ok és cél fogalmát össze-zavarták. Hogy ezt elkerülje, részletes magyarázatot adott, de még így is sok felelet, mint hasznavehetetlen, nem jöhetett tekintetbe.

A második és harmadik kérdésre 150 fiú- és leány-középiskolai tanuló felelt, míg a negyedik kérdésre 30 tizenegy éves és 17 tizenöt éves középiskolai tanuló válaszolt.

A feleleteket, külön a fiú- és külön a leánytanulókét, átvizsgálta és az eredményt részben százalékban, részben az előfordulás gyakorisága szerint fejezte ki és következtetést vont belőlük.

A 10 évvel később, tehát 1931-ben elvégzett ellenőrző kísérletek kisebb változásoktól eltekintve, számottevő eltérést az eredményben nem mutatnak fel.

Kari Pipál vizsgálatait egy polgári iskola 89 fiú- és 83 leánytanulójával (11-től 14 évig) végeztette. A tanulók írásbeli feleleteit — többnyire felhasználva azok szószerinti válaszait — külön a fiúkét, külön a leányokét, összegezte.

Ezekkel szemben vizsgálatom menete a következő volt:

A vizsgálatot Budapest székesfőváros iskoláiban és a ref. főgimnáziumban, az elemi iskola IV. osztályától a gimnázium VIII. illetőleg a felsőkereskedelmi iskola IV. osztályát is belevéve, 402 fiú- és 586 leánytanulóval, — továbbá a „Save the Children Fund” Továbbképző munkaiskolájának 52 tanulóval és az Átmeneti Fiúotthon egy „családjában” 22 tanulóval — legnagyobbbrészt magam, de több helyütt kedves kartársaim szíves segítségével végeztem,⁴²

Ugyanezen iskolatípusokban működő 25 kedves kartársam is volt oly szíves a feltett kérdésekre az úgy érdekében válaszolni. E feleletek feldolgozásáról és annak eredményéről dolgozatom végén fogok beszámolni.

⁴² E helyen is hálás köszönetemet fejezem ki kedves kartársaimnak és az intézetek vezetőinek, kik a legmesszebbmenőleg támogatták munkámat szíves közreműködésükkel, úgyszintén Cser János tanár úrnak, a Székesfővárosi Pedagógiai Szeminárium Lélektani Laboratóriuma vezetőjének, aki a statisztikai feldolgoásoknál értékes tanácsaival nagy segítségemre volt.

Iskolánként a kérdezett tanulók a következöképen oszlanak meg:

Fiúiskolák:

Elemi IV., V., VII. osztály.....	81 tanuló
Polgári I., II., III., IV. osztály.....	152 „
Gimnázium II. VII. osztály.....	111 „
Felsőkereskedelmi ^T II., IV. osztály	58 „
Átmeneti Fiú ..thon	22 „
	424 tanuló

Leányiskolák:

Elemi IV., V., VII. osztály.....	82 tanuló
Polgári L, II., III., IV. osztály.....	129
Leányiparostanonciskola L, III. osztály	35
Továbbképző munkaiskola II, III. Osztály.....	52
Gimnázium II, III., V., VII., VIII. osztály	178
Felsőkereskedelmi L, II., III., IV. osztály	162
	638 tanuló,
	összesen 1062 tanuló.

A tanulók mindegyike négy, — ahol a testfenyítékre vonatkozó kérdésekre is feleltek — nyolc papíroslapot kapott, melyek I—IV-ig, illetve VIII-ig, római számjeggyel voltak ellátva. Ezekre írták hosszabb gondolkodás nélkül, *névtelenül*, feleleteiket. A kérdéseket alsó fokon (az elemi iskola osztályaiban s a polgári iskola első osztályában) csekély, néhány szóból álló magyarázattal — felsőbb fokon *minden bevezető magyarázat nélkül* adtam fel. Hangsúlyoztam azonban, hogy a felelet teljesen őszinte lehet, amennyiben egyáltalában nem járulhat hozzá a tanulók iskolai elbírálásához és komoly célt szolgál.

Nem is tapasztaltunk, sem én, sem kartársaim, mondhatnám egy esetben sem komolytalan felfogást a tanulók részéről.

A kísérlet osztályonként alsófokon 1K—2 órát, felső fokon 1 órát vett igénybe.

A kísérleti anyag feldolgozásánál vizsgálatunkban, *Wagnerrel* ellentétben, nem a kor, hanem a nem és az iskolatípus volt az irányadó.

A problémák, amelyek felvetődtek, a következők:

1. Mi a felfogása a gyermeknek, a tanulónak, az iskolai büntetés céljáról, — szükségesnek tartja-e, vagy nem? (I. kérdés.)

2. Miként értékeli az iskolai büntetés súlyosságát, vagy könyvűségét? (II. és III. kérdés.)

3. Mely megokolásokkal támasztja alá a büntetések értékelését? (II. és III. kérdés.)

4. Milyen kapcsolatot teremt a tanuló az iskolai vétség és annak büntetése között? (IV. kérdés.)

1. KÉRDÉS.

Mi az iskolai büntetés célja?

Az első probléma megoldására szolgál az első kérdés eredményeinek pontos feldolgozása. E kérdésre az említett 1062 tanuló mindegyike felelt, még pedig látható érdeklődéssel, nem nagy fej-törés árán..

A kapott feleleteket iskolánként és osztályonként, valamint nemek szerint pontosan átvizsgáltam. Ezek közül — hogy feldolgozásom szempontjait megvilágítsam — kiemelek néhány szöszereint való példát:

1. A javítás.

F i ú k :

A büntetés célja: hogy becsületessé és tisztalelkűvé neveljen minket. (Elemi V. osztály.)

Hogy tisztességes emberek legyünk. (Polgári II. oszt.)

A nevelés. (Gimnázium II. oszt.)

A jóra való irányítás. (Gimnázium VII. oszt.)

Egyedül a javítás. (Felsőkereskedelmi III. oszt.)

A büntetés egy szebb életre ad lelkiezt. (Felsőkereskedelmi III. o.)

Hogy jobbak legyünk. (Átmeneti Fiúotthon.)

L e á n y o k :

A büntetés célja: hogy megjavuljunk. (Elemi IV. oszt.)

Hogy jó gyerekek kerüljenek ki az iskolából. (Polgári II. oszt.),

Hogy jó és rendes gyerekek legyünk. (Iparostanoncisk. I. oszt.)

Hogy a lelkiismeret szava felébredjen bennünk. (Gimn. VII. oszt.)

Hogy megtanuljunk, mi a helyes és mi a helytelen. (Felsőkereskedelmi III. oszt.)

Hogy megjavítson bennünket. (Továbbképző munkaiskola.)

2. *Szociális használhatóság.*

F i ú k :

Azért büntetnek minket, hogy rendesen belekapcsolódjunk a közös egyetértés munkájába és idővel becsületes honpolgárai lehessünk az emberiség nagy családjának, nagy Magyarországnak. (Elemi VII. oszt.)

Hogy megszokjuk a becsületes munkát. (Polgári IV. oszt.)

A büntetés nélkül a bűn elharapódnék és ez káros volna a társadalomra. (Felsőkereskedelmi III. oszt.)

Hogyha az iskolából kikerülünk, derék ember legyen belőlünk. (Gimnázium VII. oszt.)

Hogy tisztességes magyar iparos váljék belőlünk. (Átmeneti Fiúotthon.)

L e á n y o k :

Hogy a büntetés az életben javunkra váljék. (Elemi V. oszt.)

II. Hogy becsületes, munkás, derék honleányok legyünk. (Polgári II. oszt.)

Ha felnövök, hasznos nő váljék belőlem. (Iparostanoncisk. II. oszt.)

\ IV. Hogy a társadalom hasznos tagjává lehessünk. (Felsőkereskedelmi IV. oszt.)

A büntetés célja, nevelés az élet számára. (Gimnázium VIII. oszt.)

Hogy az életben megálljuk helyünket. (Továbbképző munkaiskola.)

3. *Tanulásra való ösztönzés.*

F i ú k :

A büntetés célja, hogy műveltek legyünk. (Elemi V. oszt.)

A büntetés célja, hogy jól tanuljunk. (Polg. I. oszt.)

Hogy szorgalomra neveljen bennünket. (Felsőkeresk. III. oszt.)

A büntetés célja, hogy tanulásra serkentsen. (Gimn. VII. oszt.)

Hogy okos férfiakká legyünk, (Átmeneti Fiúotthon.)

L e á n y o k :

A büntetés célja, hogy iparkodjunk jobban tanulni. (Elemi V. oszt.)

Hogy megtanuljuk a leckét. (Polg. I. oszt.)

III. A büntetés célja, hogy okosabbak legyünk. (Iparostanonciskola III. oszt.)

Hogy jobban tanuljunk. (Továbbképző munkaisk.)

Hogy a tanulókat jobb tanulásra, tudásra serkentsen, (Gimn. IV. o.)

Hogy a diák meg ne bukják. (Felsőkeresk. IV. oszt.)

4. *Rendreszoktatás.*

F i ú k :

Hogy a gyermekek megtanulják a rendet. (Elemi V. oszt.)

L e á n y o k :

Rendre, pontosságra, engedelmességre szoktasson. (Felsőker. I. o.)
 A büntetés célja, hogy a gyermekek rendre szokjanak, mert aki kis-
 korában rendes, az nagykorában is rendes lesz. (Továbbképző munka-
 iskola.)

5. *Elriasztás.*

F i ú k :

Hogy a rossz útról leterítsen. (Polgári II. oszt.)
 Hogy máskor jobb legyen a fiú. (Gimnázium II. oszt.)
 Hogy visszariassa újabb bűn elkövetésétől. (Felsőkeresk. III. oszt.)

L e á n y o k :

Hogy többé ne kövessünk el hibát. (Elemi V. oszt.)
 Hogy a gyermek ezáltal megszegyenítve, máskor ne kövessen el
 hibát. (Polg. IV. oszt.)
 Hogy hibáinktól, a rossztól elvonjanak bennünket. (Továbbképző
 munkaiskola.)

A büntetés célja nemcsak az, hogy a hanyagságot büntesse, hanem,
 hogy elriassa a tanulót attól, hogy máskor is elkövesse. (Gimn. V. o.)

6. *Megfélemlítés.*

F i ú k :

Hogy a tanulók féljenek. (Polg. III. oszt.)
 A büntetés a bűnös elrettetésére való. (Felsőker. IV. oszt.)
 Hogy a büntetett máskor el ne kövesse a bűnt, félve a büntetéstől.
 (Gimnázium VII. oszt.)

A büntetés célja, belenevelni a bűntől való félelmet. (Gimnázium
 VII. oszt.)

Egy különösen érdekes példa:

Az iskolai büntetésnek a célját sokan nem tudják megérteni. Sokan
 úgy gondolják, hogy ezzel a tanárok a tanulók iskolai éveit akarják
 megkeseríteni. Ezért igazságtalannak tartják, ha megintik, vagy meg-
 róják őket. — Azonban mennyire tévednek az ilyenek! Ha meggondol-
 juk a büntetés célját, mindig megtaláljuk annak az okát. Mi lenne, ha
 szabadon hagynák, hogy a tanuló minden figyelmeztetés nélkül csele-
 kedjék és nőj jön fel! Sok példa lenne ennek bebizonyítására! — Ezért
 ne gondoljunk gyűlölettel és ne lássunk igazságtalanságot az iskolai
 büntetésben. Legyünk mindig hálásak, ha figyelmeztetnek, mert igazán
 csak később fogunk hálával gondolni a figyelmeztető szavakra. (Leány-
 gimnázium V. oszt.)

Az eredményt könnyebb áttekintés végett százalékos megoszlásban fejezem ki.

Fiúiskolák.

	Javítás	Szociális használ- hatóság	Tanulásra való öszönzés	Rend- szoktatás	Elriasztás	Megtorlás	Megf. lemítés	Téves (a célakkal tévészük)
Elemi	46	22	5	1	11	—	—	15
Polgári	36	11	14	13	16	4	1	5
Gimnázium alsó tagozat	57	7	2	2	30	—	—	2
Gimnázium felső tagozat	42	17	—	10	19	6	6	—
Felsőkereskedelmi	34	14	—	2	36	14	—	—
Átmeneti fiúotthon	9	23	41	—	27	—	—	—
100% =	37.34	15.67	10.34	4.61	23.18	4	1.18	3.68

Leányiskolák.

Elemi	40	22	12	3	13	—	—	10
Polgári	49	16	4	6	23	—	—	2
Iparostanonc	29	34	3	—	31	—	—	3
Továbbképző munkaiskola	35	23	10	11	19	—	—	2
Gimnázium alsó tagozat	30	30	18	—	18	—	—	4
Gimnázium felső tagozat	24	19	10	11	33	3	—	—
Felsőkereskedelmi	34	13	6	10	31	3	—	3
100% =	34.2	22.4	9	6	24	1	—	3.4

Mind a fiú-, mind a leányiskolákban a büntetés *erkölcsi célzata* — mely minden mellékszempont nélkül *tisztán a javítást* tartja a büntetés igazi céljának — mutatja a legnagyobb százalékot.

A szociális használhatóság célzatát, illetőleg a büntetésnek az életre való javító hatását a leányok magasabb százalékban fogadják el, mint a fiúk. Különösen áll ez a leány-*iparostanonciskola* és az ehhez közelálló „*Save the Children Fund*” *Továbbképző munkaiskolájának* tanulóira, ami mutatja, hogy ennek az iskola-

típusnak növendékei nemcsak az iskola elméleti megvilágítását tartják szem előtt, hanem már kezdik megismerni az élet gyakorlati oldalait.

A tanulásra való ösztönzés az egész vonalon kisebb százalékot mutat a szociális használhatóság célzatánál. Fiúiskolákban csupán alsó fokon mutatkozik, leányoknál legmagasabb százalékban a gimnázium alsó tagozatában, ahol még a tanulás, a szorgalomra való törekvés a növendék legfontosabb célja, míg felső fokon inkább a gyakorlati életre vonatkozó szempontok érvényesülnek.

Érdekes, hogy az Átmeneti Fiúotthon növendékeinek feleleteiben a szociális használhatóság, de még inkább a tanulásra való ösztönzés célzata dominál. Ennek okát abban kereshetjük, hogy e tanulók már ismerik az életet és annak nyomorúságát és javító nevelés alatt állván, talán szorgalomra való buzdítástól, ismeretszerzéstől várnak boldogulást.

A rendre szoktatás célzata inkább felső fokon található, alsó fokon úgy látszik még erre nem igen terjed ki a tanulók ítélőképessége.

Az iskolai büntetés javító célzata mellett mindkét nembeli ifjúságnál még az *elriasztásnak* jut vezető szerep — főképen felső fokon.

A megtorlás, mint a büntetés célja, alsó fokon fiúknál is alig, lányoknál egyáltalában nem található. Mutatja ez a kis iskolás gyermek ártatlan gondolkodásmódját, hogy a büntetés eme célzatát még fel sem fogja, de örömmel tapasztalhatjuk — és ez igen jó lényt vet tanuló ifjúságunk etikai felfogására, — hogy felső fokon is csak igen elenyésző számban mutatkozik.

A megfélemlítés még a megtorlásnál is kisebb százalékban szerepel, leányoknál pedig egyáltalában nem fordul elő.

Értelmetlenséget, továbbá *a célnak okkal való tévesztését* igen kis számban találtam a feleletek között és azt is leginkább az elemi iskolában. Noha a kérdés feltevésének módja teljesen azonos volt, mégis, inkább fiúknál láttuk ezt, mint lányoknál; a leánygyermek határozottan figyelmesebbek és alsó fokon érettebbek a fiúknál.

Végső konklúzióként megállapíthatjuk, hogy a tanuló elismeri az iskolai büntetés szükségességét és fontosságát (L. 28-31 1.) s nem tartja tanítója önkényes, rosszakaratú eljárásának. Továbbá világosan látható, hogy mennyiben fedi és mennyiben tér el tanuló-

ifjúságunk felfogása eddigi megállapításoktól⁴³ és a pedagógiai hagyománytól, mely tudvalevőleg a nevelő-büntetésnek négy célját ismeri el: a javítás, elriasztás, bűnhődés és megtorlás célzatát.

Vizsgálatunk alapján két főkategória mutatkozik, melyek mértben és számban messze túlszárnyalják a többi: az etikailag legmagasabban álló *javítás célzata*: fiúknál 63.35%-ban, leányoknál 65.6% arányszámban,

és az *elriasztás* célzata, melyre fiúknál 23.18%, leányoknál 24% jut.

//. ÉS III. KÉRDÉS.

II. Mely iskolai büntetést tartom a legsúlyosabbnak és miért?

III. Mely iskolai büntetést tartom a legenyhébbnek és miért?

A II. és III. probléma volt' a legsúlyosabb és legenyhébb iskolai büntetés megállapítása és annak megokolása a tanuló megítélése szerint.

Wagner csak 150 középiskolai fiú- és leánytanulóval végezte a kísérletet. Ennélfogva a kérdéseknek iskolatípusok szerint való összehasonlítása nála természetesen elcsúszik.

Eljárásom a kísérlet ezen tagozatában is ugyanaz volt, mint az előzőnél. A kérdéseket az eddig szereplő iskolatípusok minden tanulójának feladtam. A növendékek megerőltetés nélkül, sőt látható érdeklődéssel, mondhatnám örömmel írták fel a II. számú papiroslapra a számukra legsúlyosabb büntetést, annak megokolásával, a III. számúra pedig azon iskolai büntetést és megokolását, amelyet legenyhébbnek minősítettek.

A megadott válaszokat nemenként, iskolánként, illetőleg osztályonként átvizsgáltam, különválasztva a legsúlyosabb és külön a legenyhébb büntetéseket (*l. polg. fiúiskola táblázata, 34. I.*), könynyebb áttekintés, illetőleg összehasonlítás céljából százalékos megoszlás alapján. Végezetül összeállítottam a megokolásokat, amelyeknek iskolatípusok szerint való megoszlását szintén bemutatom (*l. táblázatok: 35—46. 1.*).

⁴³ *l. Wagner* vizsgálatának eredményeként a tanulók legmagasabb százalékban a javítást, majd az elriasztást és a megtorlást tartják a büntetés céljának.

l. Wagner: Die Schulstrafe im Urteil des Schülers, Langensalza, 1921.12. 1.

A. Stössner közli: 4000 hét és tizenhat év között levő gyermek közül 77% a büntetés céljának a bűnhődést és csak 12% a javítást és elriasztást vallja a büntetés céljának. *Erziehungslehre, Leipzig, 1916. 50. 1.*

III. kérdés: Legsúlyosabb iskolai büntetések.

Polgári fiúiskola.

IV. kérdés: Legenyhébb iskolai büntetések.

Büntetések	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.	Büntetések	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.
Intő	67	51	8	3	Sarokbaállítás	56	41	15	19
Kizárás az iskolából	—	5	37	65	Büntetési feladat	—	25	55	16
Igazgatói megrovás	3	16	32	10	Figyelmeztetés	18	18	—	13
Dorgálás	—	10	10	6	Elűtetés	21	5	14	—
Rossz osztályzat tárgyból	10	10	—	—	Térdelés	—	—	3	20
Testi fenyték	—	—	5	13	Felállítás	5	11	5	—
Beírás az osztálykönyvbe	1	3	5	—	Testi fenyték	—	—	—	10
Rossz osztályzat magavise- letből	8	—	—	—	Intő	—	—	—	10
Megszégyenítés	5	—	—	—	Dorgálás	—	—	—	6
Tandjelvesztés	5	—	—	—	Rossz osztályzat tárgyból	—	—	3	3
Kiállítás	—	5	—	—	Négyszemközt való feddés	—	—	5	—
Büntetési feladat	—	—	3	—	Beírás az osztálykönyvbe	—	—	—	3
Szülők behívása	—	—	—	3					
Tanár bizalmának elvesztése	10	—	—	—					
	100	100	100	100		100	100	100	100

Az egyes osztályok egymás mellé vannak állítva, az eredmények már százalékban szerepelnek.

A legsúlyosabb iskolai büntetések megokolásai. I.

F i ú k

Büntetések	Elemi	Polgári	Gimnáziumi alsó	Gimnáziumi felső	Felső kereskedelmi	Átmeneti fiúotthon
Intő	Otthon megverik Nagyon fáj a szíve	Otthon nagyon kikap Csak nagy bűn utár jár Szülők szomor- kodnak Tandíjmentes- ségét elveszti	Szülők szomor- kodnak Nagy szűgyen, osztály, szülők előtt			
Kizárás az isko- lából		Többé nem jár- hat régi iskolá- jába További tanul- mányait meg- gátolja Egész életére meg van pecsé- telve			További tanul- mányait meggá- tolja Súlyos követ- kezményekkel jár Más iskolát nehe- zen szokna meg Nagy szűgyen Szüleit büntetik vele	Szülőknek nagy hátnat Elveszti becsü- letét További tanul- mányaitban meg- gátolja
Tanár bizalmá- nak elvesztése			Nem biznak s nem hisznek többé benne Elveszti becsü- letét A tanár jóindu- latát elveszti is Előmenetelére is hat	Nem biznak többé benne Előmenetelére is hat Nehéz vissza- szerezni Elveszti legna- gyobb kincsét, becsületét A tanár jóindu- latát elveszti		Ez minden bűn- tetést magában foglaj Nem hisznek többé neki Elveszti becsü- letét

A legsúlyosabb iskolai büntetések megokolásai. II.

F i ú k

Büntetések	Elemi	Polgári	Gimnáziumi alsó	Gimnáziumi felső	Felsőkereskedelmi	Átmeneti fiúotthon
Rossz osztályzat tárgyból és évvégi bukás	Évvégi bizonyítványát rontja Otthon kikap Nehezen kijavítható	Évvégi bizonyítványában nyoma van Nehezen kijavítható	Szülőknek szomorúságot okoz Bizonyítványában nyoma van	Előmenetele által súlyos elbírálás alá esik	Évet veszít Nyarának vége Anyagi veszteség	Bizonyítványába belekerül
Dorgálás az osztály előtt (megszégyenítés)	Legmélyebben érint, mert nagy szegény Nem lehet elfejteni Jobban fáj a verésnél	Becsületbe vágó Mindenki megtudja Lelki fájdalom, ha a tanár haragszik		Nagy szegényen és sértő	Önértetét bántja	Becsülete romlik társai előtt
Testi fenyték	Nagyon fáj Nagy szegény	Nagy szegény Kárt tesz az egészségében				
Szülők értesítése, behívása	Otthon megvernek Szülőknek bánat Nagy szegény					
Igazgatói megrovás		Ekkor ki is esaphatnak				

A legsúlyosabb iskolai büntetések megokolásai. II.

F i ú k

Büntetések	Elemi	Polgári	Gimnáziumi alsó	Gimnáziumi felső	Felsőkereskedelmi	Átmeneti fiúotthon
Rossz osztályzat tárgyból és évvégi bukás	Évvégi bizonyítványát rontja Otthon kikap Nehezen kijavítható	Évvégi bizonyítványában nyoma van Nehezen kijavítható	Szülőknek szomorúságot okoz Bizonyítványában nyoma van	Előmenetele ezáltal súlyos elbírálás alá esik	Évet veszít Nyarának vége Anyagi veszteség	Bizonyítványába belekerül
Dorgálás az osztály előtt (megszégyenítés)	Legmélyebben érint, mert nagy szégyen Nem lehet elfejteni Jobban fáj a verésnél	Becsületbe vágó Mindenki megtudja Lelki fájdalom, ha a tanár haragszik		Nagy szégyen és sértő	Önérzetét bántja	Becsülete romlik társai előtt
Testi fenyték	Nagyon fáj Nagy szégyen	Nagy szégyen Kárt tesz az egészségben				
Szülők értesítése, behívása	Otthon megvernek Szülőknek bánat Nagy szégyen					
Igazgatói megrovás		Ekkor ki is csaphatnak				

Bűntetések	Elemi	Polgári	Iparostanonc	Gimnáziumi alsó	Gimnáziumi felső	Felső-kereskedelmi	Továbbképző munkaiskola
Tanár bizalmának elvesztése				Elveszti a tanár szeretetét a tanár a ta- nulóknak lette ingadozik Rosszul esik a tanulóknak Hátráltatja előmenetelét	A tanár elhidegült a gyermek iránt A gyermek már nem tanul kedvesen Nehézzen nyerni a tanárral A tanár nem gójtja, a jövedelmétől elvonja a gyermekét Csak súlyos bűnműt után jár Előmenetelére is káros Elveszti a tanári kar bizalmát is	Nehézzen nyerni a tanárral A tanár nem gójtja, a jövedelmétől elvonja a gyermekét Csak súlyos bűnműt után jár Előmenetelére is káros Elveszti a tanári kar bizalmát is	A gyermek ért két veszté tanár és osztály előtt Nem egykönnyen nyerheti vissza Ha az iskolában nem bízhatnak bennünk, az életben sem lehetünk Utolsó lesz a tanuló az osztályban Szomorúságot okozunk jölte vőinknek
Kizárás az iskolából	Mindenki előtt elveszti becsületét Szülőknek, gyerekeknek is szégyen	Nem járhat tovább iskolába Más iskolába sem veszik fel szívesen Mégbélyegző Szülőknek is, is gyerekeknek is szégyen Szülőknek nagy bánat Mindenki előtt becsületét veszté		Más iskolába nem veszik szívesen Nagy szégyen Mégbélyegző Nem járhat tovább iskolába	Lélekben fáj a tanulóknak	Mégbélyegző a tanulóra nézve Nehéz az új iskolában meg szokni	Szülőknek is, is gyerekeknek nagy szégyen

A legsúlyosabb iskolai büntetések megokolásai. II.

Leányok

Büntetések	Elemi	Polgári	Iparostanonc	Gimnáziumi alsó	Gimnáziumi felső	Felsőkereskedelmi	Továbbképző munkaiskola
Intő	Otthon megtudják nagy szegényen Dolga van otthon a nadrágszínak	Otthon kikap Bánatot okoz a szülőknek Nagy szegény	Szegényt hoz szüleiére Nagy bűn után jár Otthon megtudják A főnök megpirrogat Két helyről kap ki	Otthon kikap Bánatot okoz a szülőknek Nagy szegény	Bánatot okoz a szülőknek Otthon kikap Irásban történi, nyoma marad	Otthon megtudják	
Szülők behívása, értesítése	Otthon meverik Szülőknek szomorúság, fájdalom		Nagy szegény	Szülőket megszorítja Otthon kikap		Fél a születtől Szülők szomorkodnak Otthon kikap szülő már a legrosszabbra gondolnak Otthon sokat emlegetik Nagy szegény	Szülőknek szomorúság, fájdalom Nagy szegény
Rossz osztályzat tárgyból	Otthon nagyon kikap érte				Kihátással lehet a tanuló jövőendő életére Leikiismeret-furdalással jár Nagy szegény	Kiháthat a tanuló egész életére Bukás lehet a következménye Nincs mindíg alkalom javítani	
Igazgatói feddés		Nagy szegény Esetleg eltávolítják ennek következtében Szomorúság a szülőknek	Nagy szegény A legszigorúbb büntetés				
Négysemkőzt való feddés							
Bezárás	Szülők megtudják és szomorúak Nagy szegény					Szívnek fáj, nem lehet elfelejteni Osztyála is megtudja	Nagyon. fáj

A legsúlyosabb iskolai büntetések megokolásai. III.

Leányok

Büntetések	Elemi	Polgári	Iparostanonc	Gimnáziumi alsó	Gimnáziumi felső	Felsőkereskedelmi	Továbbképző munkaiskola
Dorgálás az osztály előtt (megszégyenítés)	Híre megy, hogy rossz Nem tudja egyhamar elfelejtetni Ilyenkor még az örangyala is szomorú		<small>Szívebbhez szól Nyilvános megszégyenítés Szégyen, ha nagy lány okot ad sérdésnek Tanárúrnok bántot Közök Nem szeret tanárnőm Meggérti önérzetét, legbelsőbb érzelmét</small>		Legnagyobb szégyen, mert társai előtt történnék Meggérti önérzetét	Társai nem becsülik Nagy szégyen Ugy érzi, mindeki rosszat gondol róla Önérzetét sérti	Egész osztály megveti Társai becsületét elveszti
Rossz osztályzat magaviseletről		Bizonyítványban is fontos Mindenki megtudja	Nehéz kijavítani	Nagy szégyen Elveszti tanárai bizalmát Meggmarad élete végéig	Lekülsimertét bántja Szülőket szomorítja Nehéz kijavítani Bizonyítványt rontja Rossz hírnevet okoz	Önérzetét bántja Az életben nezik a magaviseletről osztályzatot Nehéz kijavítani Az osztály kárörvend Más iskolába nehezen veszik fel	
Beírás az osztálykönyvbe		Magaviseleti jegyét rontja Minden tanárnő megtudja Egész éven át nyoma marad			Mindenki megtudja Nagy szégyen A gyermek lelkében nyomot hagy	Következménye a rossz osztályzat magaviseletről Minden tanár megtudja Nehezen teheti jóvá Tanárok haragját vonja magán	

A legenyhébb iskolai büntetések megokolásai. I.

F i ú k

Büntetések	Elemi	Polgári	Gimnáziumi alsó	Gimnáziumi felső	Felső-kereskedelmi	Átmeneti fiúotthon
Névszerint való figyelmeztetés		Nincs következménye Otthon nem tudják meg Igen gyakori, mindenkielőfordul	Nincs nagy jelentősége Könnyen kijavítható Nem kap ki érte otthon	Igen gyakori, mindenkielőfordul Nem megszégyenítő Könnyen kijavítható	Könnyen elfelejtik, nincs jelentősége Otthon nem tudják meg Csak pillanatnyilag fáj	
Elültetés	Mindegy, hogy hol ül Nem széken	Otthon nem tudják meg Nem széken Mindenünnen jól lát.	Még visszakerülhet régi helyére Könnyű elviselni Otthon nem tudják meg Javító hatása van Kis bűn után jár Nem fáj Más helyen is figyelhet Könnyen megszokja új szomszédját	Javító hatása van Még visszakerülhet régi helyére Otthon nem tudják meg Könnyű elviselni Más helyen is figyelhet		
Sarokbaállítás	Nem tudják meg otthon Az állás nem túl fásasztó — nem fáj Csak addig érzi, míg kiinn van	Nem tudják meg otthon Rövid ideig tart Nem nagy szégyen	Nem marad nyoma		Csak az osztálytársak tudják meg	Nem veszi el általa becsületét

A legenyhébb iskolai büntetések megokolásai. II.

Fiúk

Büntetések	Elemi	Polgári	Gimnáziumi alsó	Gimnáziumi felső	Felsőkereskedelmi	Átmeneti fiúotthon
Büntetési feladat	Elég hamar készült el vele Nem jár kikapással	Nincs következménye Orthon nem tudják meg vele Elég hamar készült el vele Nem jár rossz osztályzattal Ezzel csak gyakoroljunk magunkat		Elég hamar készült el vele Nincsen nagy jelentősége Csak tanulunk vele	Elég hamar készült el vele Csak tanulunk vele	
Testi fenyték	Csak rövid ideig fáj Orthon nem tudják meg Csakos és mindnyájan kapunk már	Hamar elfelejti, mert rövid ideig fáj Javító hatása van	Nem tudja meg senki			
Négysemközt való feddés				Csak atyai jellegű Társai nem tudják meg		Társai nem tudják meg Kis bűn után jár Nem nagy szégyen
Dorgálás	Testileg nem fáj Okulunk belőle Orthon nem tudják meg				Mindenkivel történhetik	Helyrehozható jó viselettel
Kiküldés az osztályból				Rövid időre szólnak neki Sokan örvendek neki		Jóvátehető jó magaviselettel
Térdelés	Csak a térdem lesz piszkos tőle, és nem fáj Nem tart soká	Tanárral nem harszunk ilyenkor Kis bűn után jár				Nem veszi el vele a tanár bizalmát

Büntetések	Elemi	Polgári	Iparostanonc	Gimnáziumi alsó	Gimnáziumi felső	Felsőkereskedelmi	Továbbképző munkaskola
Névszerint való figyelemztetés	Rövid időre szól, pillanatnyi Mindenkiivel megessik Otthon nem tudják meg		Hamar elfelejttem Nem nagy szégyen Nem bántja lelkiismeretét, Könnyen kijavítható	Mindenkiivel megesshetik Otthon nem tudják meg	A tanár hamar elfelejti Igen gyakori azért megsozottá válik Nem jár nagy büntetés Otthon nem tudják meg	A tanár hamar elfelejti Mindenkiivel megessik Csak figyelmeztetés Nem nagy szégyen	Nem keseríti el a növendéket Mindenkiivel megesshetik Hamar elfelejti
Elültetés	Nem jár nagy büntetés Nem nagy szégyen Az új helyet is megszokja	Nincs következménye, hamar megbocsátják Javító hatása van lelkivilágunkra		Mindenütt figyelhethet Kijavítható, mert visszakerülhet Nem nagy szégyen Szülei nem tudják meg Nem okoz bántó dást, sem intőt Javunkra válhatik	Nem nagy szégyen Mindegy, hogy hol ül, mert mindent jól érzi magát Visszakerülhet még régi helyére A szünetben azért együtt lehet barátnőjével Javító hatása van	Nem nagy szégyen Még jobb szomszédot kaphat Az új helyet is javára válik megszokja Nem nagy szégyen Gyakran fordul elő	Az új helyet is megszokja Nem nagy szégyen Gyakran fordul elő Javító hatása van
Haragos pillantás				Nem jár nagy büntetés Rövid időre szóló büntetés Más is magára veheti Otthon nem tudják meg	Nincs következménye Tanáron kívül más nem tudja	Tanárral hamar elfelejtés Csak figyelmeztetés	

Leányok

A legenyhébb iskolai büntetések megokolásai. II.

Büntetések	Elemi	Polgári	Iparostanonc	Gimnáziumi alsó	Gimnáziumi felső	Felsőkereskedelmi	Továbbképző munkaiskola
Sarokbaállítás, felállítás	Hamar nyerek bocsátatot Semmi sem faj tőle Nem jár nagy büntetés Mással is megtörténik Nem tudják meg otthon	Nem tudják meg otthon Gyorsan elfelejtik Hamar nyerek bocsátatot Nem túlnagy szégyen Nem marad nyoma	Csak társaim előtt történnik Nincs következménye Nem haragszik a tanárnó A mester nem dorgál meg				
Kiküldés az osztályból a folyosóra			Nem kell szégyenkeznie társai előtt Egyedül van, nem érzik a gúnyos pillantásokat Zavaratlanul lehet olvasni Nem kerül a bizonyítványba Nem eszik rosszul				Nem vesszük komolyan Nem faj
Négyzemmézt való feddés	Többiek nem hallják Nem nagyon törődünk vele			Nem tud róla senki, csak a tanárnó Hasznos a tanulóra	Nem tud róla más, csak a tanárnó Nem bántja a diák önértetét	Nem tud róla senki, csak a tanárnó Nem hagy mély nyomot Nem nagy szégyen Könnyen elfelejtik	Nem tud róla senki, csak a tanárnó
Büntetési feladat	Gyorsan készen van					Megszoktuk az elemiben Nem hagy nyomot lelkünkben Nem tudják meg a szülők	Ifjazzunkon várják Nem tudják meg a szülők Nem fáj Könnyen nyertünk vele bocsátatot

Ezen összesített táblázatokból látható, hogy a fiútanulók az elemi, polgári, sőt felsőkereskedelmi iskolákban legsúlyosabbakriak minősítik az iskolából való kizárást, évvégi bukást, rossz osztályzatot valamelyik tárgyból és az intőt. A gimnázium alsó és felső fokozatában már etikai jelentőségű büntetések állnak első helyen, főleg a tanár bizalmának elvesztése.

A leányiskolákban alsó fokon (elemi iskolában) a testi fájdalommal járó büntetést (térdelés), polgári iskolában az iskolai tanulmányokkal, illetve a szülői házzal kapcsolatban levő büntetéseket minősítik legsúlyosabbnak (intő, szülők értesítése).

Az iparostanonciskola tanulóit az osztály előtt való dorgálás, tehát a nyilvános megszégyenítés súlyosabban érinti, mint az intő, mert itt az értesítés nem a szülőknek, hanem a főnöknek szól.

A továbbképző munkaiskolában a szülő értesítése és a szerződés felbontása, melynek számukra az életre kiható szerepe van, áll a főhelyen.

Felső fokon, megegyezőleg a fiúkkal, a lelki életet érintő büntetések hatnak legsúlyosabban (tanár bizalmának elvesztése, rossz osztályzat magaviseletből).

Legenyhébb büntetéseknak tartják mind a fiú-, mind a leány-növendékek, végig az egész vonalon, a hely-, illetőleg helyzetváltozással kapcsolatos büntetéseket (felállítás, sarokbaállítás, elültesítés, osztályból való kiküldés), továbbá a névszerint való figyelmeztetést; ez utóbbi, mint leggyakrabban szereplő büntetés elvesztette komoly jelentőségét.

Wagner a legsúlyosabb és a legenyhébb büntetések megokolását olyanformán mutatta be, hogy nagy általánosságban kategóriákat állított össze a tanulók feleleteiből.

Eljárásom ezzel szemben az volt, hogy lehetőleg mindenütt a növendékek saját szavait idéztem és nemenként külön-külön, az egyes iskolatípusok osztályait különválasztva, a *szereplő büntetésekhez kapcsoltam a megokolásokat* és az előfordulás gyakorisága alapján rangsorba állítottam össze őket.

Miként a táblázatokból látható, mind a súlyos büntetéseknél, mind azok megokolásainál is természetesen *két nagy kategória* mutatkozik.

1. *Miért hatnak súlyosan azon büntetések, amelyek az iskolai életben elért esetleges elégtelen eredményekre vonatkoznak?*

2. *Mire vezethető vissza a lelki életet érintő büntetések legérzékenyebb hatása?*

1. *Az első kategóriában* fiúknál és lányoknál is — de a lányoknál még inkább — nagy szerepe van az otthonnak, a szülői háznak (intő, szülők behívása, rossz osztályzat tárgyból) két okból: egyrészt azért, mert félnek az otthoni következményektől; ez mutatja a szülői ház tekintélyének még a mai korban is fennálló hatását, másrészt pedig, és ez igen jó fényt vet tanulói ifjúságunk érzésvilágára, mert sajnálják, hogy bánatot okoznak értük fáradó szüleiknek.

Az iskolából való kizárást és az évvégi bukást, mint igen súlyos büntetéseket, nemcsak utilitarisztikus szempontból okolják meg (sehol sem veszik fel szívesen, meggátolja a tanulmányait), de mint becsületbevágó, szégyenletes büntetések is szerepelnek.

2. *A második kategória* (tanár bizalmának elvesztése, dorgálás az osztály előtt, magaviseletből való rossz osztályzat) megokolásában a nyilvános megszégyenítés és az önérzet sértése szerepel elsősorban, főleg a lányoknál, de gyakran a sajnálat érzése is belevegyül a büntetővel szemben.

A legváltozatosabb megokolásokat a „tanár bizalmának elvesztésénél” találjuk. Elveszti legnagyobb kincsét — elveszti becsületét — nehéz visszaszerezni — ez minden büntetést magában foglal — felejthetetlen stb., amelyek mutatják, hogy mily nagy hatást vált ki e büntetés a tanuló tiszta és romlatlan lelkületéből.

A legenyhébb büntetésekre vonatkozó megokolásoknál elsősorban az a körülmény szerepel, hogy „otthon nem tudják meg, nem nyilvános megszégyenítés és nincs súlyosabb következménye” (négy szemközti való feddés). A büntetés gyakorisága és az, hogy mindenkivel előfordulhat (névszerint való figyelmeztetés, elültetés), is jelentéktelenné teszik a büntetést a tanuló szemében.

Néhány szó szerint való példa a legsúlyosabb büntetések köréből:

F i ú k .

Nekem az a büntetés fáj a legjobban, ha ötöst kapok, azért, mert a verés csak egy-két percig fáj, de az ötös megmarad. (Elemi IV. oszt.)

A legsúlyosabb büntetés a megbuktatás, mert akkor vesztek egy évet és talán ettől függ az ember élete. (Elemi V. oszt.)

A legsúlyosabb büntetés számomra a megszégyenítés, ilyenkor a

tanító bácsi az osztály előtt beszédben szégyenít meg bennünket, ez azért fáj, mert az összes fiúk előtt mondják. (Elemi V. oszt.) Azért tartom az évvégi rossz osztályzatot a legsúlyosabbnak, mert nem mehetek tovább a jó felé. (Polgári II. oszt.)

L e á n y o k .

Legsúlyosabb büntetésnek az igazgatói dorgálást tartom, mert ezáltal nemcsak magamat, hanem az egész osztályomat szégyenitem meg. (Polgári IV. oszt.)

A legsúlyosabb iskolai büntetés a tanár bizalmának elvesztése, első sorban azért, mert ha a tanuló tudja, hogy hiába készíti el jól házi feladatát, a tanár nem hiszi el, hogy ő csinálta és más tekintetben is, ha nem bírja a tanár bizalmát, nincsen kedve tanulni; az a tudat, hogy a tanár megbízhatatlannak tartja, szinte elviselhetetlen. (Gimnázium V. oszt.) Legsúlyosabb büntetésnek érzem az osztály előtt kapott megszégyenítést, dorgálást, mert úgy érzem, hogy mindenki rossz vélemény-nyel. van felőlem és már nem tudok felemelkedni, mert az egész osztály bizalma megrendült velem szemben. (Felsőkereskedelmi I. oszt.)

Legsúlyosabb iskolai büntetés, ha a tanár már nem bízik bennem, még pedig azért, mert ha egyszer a bizalom megingott, akkor abban az iskolában minden tanár rossz szemmel néz rám és csak keserűség iskolába járni. (Gimnázium VII. oszt.) A legsúlyosabb iskolai büntetés a szülők értesítése — az a szegény szülő, aki boldogan és örömmel járítja gyermekét iskolába, utolsó fillérét is rákölti, utolsó falatját neki adja, annak igazán fáj, ha megtudja, hogy gyermeke rosszul tesz eleget kötelességének. (Felsőkereskedelmi II. oszt.)

Legsúlyosabb a szülők behívása, mert ilyenkor a gyermek nemcsak tanáraitól kap büntetést, hanem szüleitől is hosszú ideig hallja a szemrehányásokat. (Felsőkereskedelmi III. oszt.)

A legsúlyosabb iskolai büntetésnek tartom a tanár bizalmának elvesztését, mert nem tudok annál borzasztóbbat elképzelni, mint ha az embernek nem hisznek. (Felsőkereskedelmi III. oszt.)

A tanár bizalmának elvesztését tartom a legsúlyosabb büntetésnek, azért, mert a tanár iskolai életünkben a szülők után legközelebb kell, hogy álljon és ha bizalmát nem bírjuk, akkor szeretetét sem bírjuk és valakivel nap-nap után együtt lenni azzal a tudattal, hogy az illető rossz véleménnyel van rólunk, az embernek kedvét egészen elveszi a tanulástól, emeng félénkké és bizalmatlanná tesz. (Gimnázium VIII. oszt.)

A legenyhébb büntetések köréből:

F i ú k .

Legenyhébb a sarokbaállítás, mert pár percig ott állok és mehetek helyemre. (Elemi IV. oszt.)

Legenyhébb a négszemközt való feddés, mert csak kevesen tudnak róla. (Polgári III. oszt.)

L e á n y o k .

Legenyhébb iskolai büntetésnek a dorgálást tartom, mert tudom, hogy a tanárnő azért továbbra is szereti a növendéket és csak azért fenyíti, hogy máskor ne csináljon semmiféle hibát. (Polgári IV. oszt.)

Legenyhébb büntetés az elültetés, mert könnyen megbarátkozunk azzal, akihez ültettek, akitől pedig elültettek, azzal tízpercben is beszélgethetek. (Felsőkereskedelmi II. oszt.)

Legenyhébb büntetés a névszerint való megszólítás, mivel ezt mi már annyira ismerjük és megszoktuk, hogy ezen már nem is szégyenkezünk, legfeljebb lelkiismeretfurdalást érzünk afelett, hogy alkalmat adtunk a megszólításra. (Felsőkereskedelmi III. oszt.)

IV. KÉRDÉS.

Mely büntetési fokokat szabnám ki a különböző iskolai vétségekre?

A vizsgálat negyedik kérdése azzal foglalkozik, hogy mily büntésszabna a különböző iskolai vétségekre maga a t a n u l ó ?

Wagner e kérdést 30 tizenegyéves és 17 tizenötéves középiskolai tanulóhoz intézte s előre megállapított iskolai vétségeket sorolt fel, amelyekhez a tanuló saját ítélete alapján mérte a megfelelő büntetést.

Az eredményekről táblázatot készített, — külön a fiatalabb és külön az idősebb növendékek feleleteit véve alapul. Az idősebbek és fiatalabbak között csupán az a feltűnő különbség mutatkozik, hogy amazok a testi büntetést mellőzik és helyette az intőt tartják megfelelőnek.

Vizsgálataim alkalmával — ezzel szemben — nem adtam meg a növendékeknek az iskolai vétségeket, hanem rájuk bízam azok felsorolását és az azoknak megfelelő büntetések megállapítását.

Feldolgozásom módja az volt, hogy úgy mint az eddigi kérdéseknél nemenként, iskolatípusonként, illetőleg osztályonként külön választottam és csoportosítottam a feleleteket. (L. Mintatáblázat 51. l.)

Majd, miként a következő táblázatok mutatják, összegeztem az összes szereplő iskolatípusok, fiú- és leánynövendékeinek felfogását az egyes iskolai vétségek büntetéséről. Itt azonban csak azok a vétségek és büntetések szerepelnek, melyek leginkább végigkísérik a tanulóifjúságot iskolabábelépésüktől iskolai életük befejezéséig.

Így: *a lustaság, a figyelmetlenség, a hazugság, a későnjárás és a sűgás.* (Lásd: táblázatok 52—56 l.)

Büntetések	Rossz osztályzat tárgyból	Betűs az osztálykönyvbe	Gyakori feleltetés	Névszerint való figyelmeztetés	Igazolatlan óra	Rossz osztályzat magaviseletről	Dorgálás az osztály előtt	Kiküldés az osztályból	Szülők értesítése	Igazgatói megrovás	Intő	Tanár bizalmának elvesztése	Nem büntetendő	Négyesemközti való feddés	Büntetési feladat	Elhárítás
Lustaság	8	—	2	1	—	1	12	—	4	—	1	—	—	3	3	—
Későnjárás	—	5	—	3	9	5	4	—	—	3	2	—	2	—	2	—
Hazugság	1	4	—	—	—	3	4	—	1	2	4	13	—	3	—	—
Figyelmetlenség	1	4	2	10	—	—	9	5	—	—	2	—	—	—	—	2
Lecke leírása szomszéd- ról	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sűgás	5	1	—	10	—	—	4	—	—	—	—	—	12	—	—	3
Engedetlenség	1	12	—	4	—	2	8	1	2	—	2	—	—	2	1	—
Ok nélkül való mulasztás	—	6	—	—	4	—	—	—	16	—	4	—	—	5	—	—
Lecke írása óra előtt	14	4	—	3	—	—	4	—	—	—	—	—	10	—	—	—
Feleselés	—	6	—	—	—	7	2	2	4	4	1	—	—	—	1	—

L u s t a s á g (a s z á m o k % - o - b a n é r t e n d ő k)

I s k o l a	Büntetési fel-	Dorolás az	Dorolás az	Rossz osztály-	Intó	Figyelmeztetés	Szűk értesíté-	Az el-ol-	Vonás	Gyakorlati fel-	Testi lenyiték	Bezáras	Négy szemközti	Megszégyentés	Kiállítás	Beltrás az osztálykönyvbe	Rossz osztályzat magaviscsléssel	Térdelés	Haragos pillantás	Kizáras az iskolából	Kizáras a játekből	Legzartól dorolás	Oszlatyvitől	Tanárnak elvesztése	Elhíletés
	Fiútelemi iskola	14	5	28	14	—	5	—	—	—	—	20	9	—	5	—	—	—	2	—	1	—	2	—	—
Fiúpolgári iskola	25	9	25	11	9	8	—	—	—	—	4	—	—	—	—	6	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Fiúgimnázium alsó tagozat	15	47	—	6	8	6	—	—	—	4	—	—	4	4	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fiúgimnázium felső tagozat	4	7	15	11	11	4	—	—	—	35	—	—	4	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Fiúfelsőkereskedelmi iskola	38	13	18	4	5	5	—	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—
Átmeneti fiúotthon	—	10	—	—	10	—	—	70	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leánytelemi iskola	8	7	7	31	—	5	—	—	—	—	7	8	—	—	19	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—
Leánypolgári iskola	11	12	7	40	2	6	—	—	—	—	—	—	—	3	8	6	3	2	—	—	—	—	—	—	—
Leányiparostanonc iskola	13	23	10	13	—	5	—	—	—	—	5	21	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leánygimnázium alsó tagozat	3	25	17	4	11	12	—	—	—	—	—	—	10	—	—	4	2	—	6	—	—	—	—	—	3
Leánygimnázium felső tagozat	11	20	12	9	21	9	—	—	—	—	—	—	15	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Leányfelsőkereskedelmi iskola	4	21	39	4	4	9	—	—	—	4	—	—	3	—	—	4	7	—	1	—	—	—	—	—	—
Továbbképző munkaiskola	63	9	4	2	4	—	—	—	4	—	2	4	—	6	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—

Figyelemtség (a számok %-ban értendő)

Iskola	Figyelemztetés	Dorgálás	Sarokbaállítás	Felállítás	Rossz osztályzat tárgyból	Beírás az osztálykönyvbe	Elteljes	Elteljesítés	Inté	Büntéti feladat	Gyakorlati felte- tés	Térdeles	Haragos pl- hantas	Beírás	Rossz osztályzat magaviseletről	Megszégyenítés	Kiküldés az órától	Az élel el- vonása	Négyzetköz- való ledés	Testi fenyték	Szülök értes- tése	Kizárás a já- tekből
Füleleli iskola . . .	13	18	31	—	16	—	8	—	10	10	—	8	—	16	3	3	—	—	—	3	—	—
Fülpolgári iskola . . .	—	—	12	—	6	8	2	—	12	11	—	—	—	2	10	1	—	—	—	5	—	—
Füüginnázium alsó tagozat . . .	17	10	—	—	5	20	—	—	5	—	27	—	—	—	2	5	—	—	7	—	2	—
Füüginnázium felső tagozat . . .	41	14	—	—	5	5	—	18	2	—	9	—	—	—	2	2	—	—	—	—	2	—
Füüfelsőkereskedelmi iskola . . .	18	12	—	11	7	7	15	9	4	11	12	—	—	—	—	5	4	—	—	—	—	5
Átmeneti füüföthon . . .	10	15	—	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	—	—	—	—
Leányeleleli iskola . . .	—	4	15	19	13	—	17	2	4	4	—	—	—	9	—	—	—	—	4	9	—	—
Leánypolgári iskola . . .	11	14	20	8	6	23	—	3	9	4	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—
Leányiparostanonc iskola . . .	7	17	9	15	15	—	—	2	7	4	—	—	—	2	4	—	14	—	4	—	—	—
Leányginnázium alsó tagozat . . .	36	13	—	—	3	3	—	—	3	7	—	—	18	—	7	—	—	—	5	—	—	—
Leányginnázium felső tagozat . . .	63	12	—	—	6	5	—	—	—	1	—	—	6	—	1	—	—	—	6	—	—	—
Leányfelsőkereske- delmi iskola . . .	30	23	—	6	3	9	11	4	3	1	4	—	6	—	—	—	3	—	—	—	1	—
Továbbképző munka- iskola . . .	22	21	12	—	—	—	2	25	2	2	—	—	—	—	—	10	4	—	—	—	—	—

H a z u g s á g (a számok %-ban értendő)

Iskola	Tanár bizalmá- nak elvesztése	Oszály elégt való dorgálás	Testi lenyiték	Inté	Szülők értes- tése	Négszemköt való feddés	Megszégyenítés	Betrás az osztálykönyvbe	Bezárás	Az étel el- vonása	Hossz osztályzat magasleltől	Igazgatói meg- rovás	Sarokbaállítás	Térdeles	Kizárás az iskolából	Rossz osztály- zat tárgyból	Figyelmeztetés	Büntésti fel- adat	Elhullés	Oszálytói megrovás
Fiúelemi iskola	—	5	35	20	—	—	4	—	7	—	4	3	6	5	2	8	—	1	—	—
Fiúpolgári iskola . . .	—	16	9	18	13	4	4	8	—	—	4	—	4	2	5	—	—	1	—	12
Fiúgimnázium	11	19	—	4	12	8	8	15	2	—	11	6	—	—	4	—	—	—	—	—
alsó tagozat																				
Fiúgimnázium	27	20	—	2	7	29	9	4	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
felső tagozat																				
Fiúfelsőkereskedelmi iskola	—	—	—	—	—	—	—	—	12	29	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Átmeneti fiúotthon . . .	17	—	42	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leányelemi iskola . . .	4	4	16	7	6	4	—	—	9	3	3	8	8	16	1	7	—	4	—	—
Leánypolgári iskola . .	—	14	—	12	14	—	21	7	—	—	—	—	15	4	9	4	—	—	—	—
Leánygimnázium	55	8	—	4	13	3	—	1	—	—	2	1	—	—	—	1	2	—	—	—
alsó tagozat																				
Leánygimnázium	31	32	—	16	7	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—
felső tagozat																				
Leányiparostanonc iskola	5	17	8	3	5	—	32	—	5	—	8	17	—	—	—	—	—	—	—	—
Leányfelsőkereskedelmi iskola	38	19	—	5	8	8	—	9	—	—	5	2	—	—	3	2	—	—	1	—
Továbbképző munka- iskola	14	41	—	—	—	9	—	—	9	9	—	—	—	—	—	—	9	—	—	—

K é s ő n j á r á s (a számok %-ban értendő)

Iskola	Igazolatlan óra	Intő	Doroglás: az osztály elött	Beszáras	Bérlás az osztálykönyvbe	Szülők érte- sítese	Figyelmez- tetés	Sarokba- állítás	Rossz osztályza- magatviseletről	Terdelés	Pénzbüntetés	Büntetési feladat	Testi fenytiek	Igazgatói megrovás	Névszemköz- való fedés	Tanár haragos pillanása	Rossz osztály- zat tárgyból	Megszégyenítés	Nem bünte- lendő	Osztályfői megrovás	Hazaküldés	Kizárás a já- tékból	Gyakori felteletés	Eltelítés
Fiúelemi iskola . . .	3	9	—	18	—	2	—	15	2	12	—	10	14	4	—	—	4	—	—	—	7	—	—	—
Fiúpolgári iskola . . .	19	19	8	13	7	7	3	9	2	—	—	5	2	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Fiúgimnázium alsó tagozat . . .	85	2	15	2	7	11	17	—	2	—	—	—	—	—	5	—	—	2	—	—	—	—	2	—
Fiúgimnázium felső tagozat . . .	27	3	21	—	3	15	17	—	3	—	—	3	—	—	5	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Fiúfelsőkereskedelmi iskola	45	—	8	8	—	5	—	—	2	—	—	2	—	—	—	9	—	4	5	8	—	—	4	—
Átmeneti fiúotthon*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leányelemi iskola . . .	—	10	5	24	—	9	—	11	—	23	—	2	2	5	—	—	—	—	—	—	—	7	—	2
Leánypolgári iskola . . .	9	27	15	6	22	—	5	7	3	—	—	—	—	2	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—
Leányiparostanonc iskola	—	29	14	—	—	4	8	23	6	8	—	—	5	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leánygimnázium alsó tagozat . . .	2	13	14	—	40	8	6	—	13	—	—	—	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—
Leánygimnázium felső tagozat . . .	9	15	12	—	6	18	22	—	—	—	—	—	—	4	4	4	—	3	3	—	—	—	—	—
Leányfelsőkeres- kedelmi iskola . . .	20	5	18	—	15	16	4	—	13	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Továbbképző munka- iskola	—	4	4	38	—	4	—	11	—	2	35	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

* Tekintve, hogy bennlakók, e véttség ezen iskolatípusban ismeretlen.

S ú g á s (a számok %-ban értendők)

Iskola	Rossz osztály- zat tárgyból	Figyelmeztetés	Elátlérés	Dorálás az osztály előtt	Nem bántó- lendő	Bérlés az osztálykönyvbe	Sarokbaállítás	Büntetési fel- adat	Hossz osztályzat magaviseletről	Imó	Testi fenyíték	Tanár haragja (haragos pil- lantás)	Gyakori fel- letés	Terdelés	Felállítás a padból	Megszégyenítés	Bezáras	Szűk behívása	Kikötés az osztályból	Negyszemközti való feddés
Fütelemi iskola . . .	43	3	1	1	5	—	5	9	5	3	17	—	—	3	—	—	4	1	—	—
Fülpolgári iskola . . .	33	7	1	9	—	8	7	13	4	4	3	—	—	2	—	—	5	—	4	—
Függimnázium alsó tagozat . . .	13	23	19	8	—	6	—	—	—	2	—	—	21	—	—	6	—	2	—	—
Függimnázium felső tagozat . . .	10	64	4	6	6	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	4	—	—	—	2
Füfelsőkereskedelmi iskola	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Átmeneti fiúotthon . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leányelemi iskola . . .	41	3	8	1	—	—	21	7	—	4	7	—	—	7	—	—	1	—	—	—
Leánypolgári iskola . . .	30	2	4	8	2	32	3	—	4	8	—	—	—	2	3	—	—	2	—	—
Leányiparostanonc iskola	43	5	11	9	—	—	7	7	9	—	2	—	—	—	7	—	—	—	—	—
Leánygimnázium alsó tagozat	26	15	17	10	7	7	—	—	4	1	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—
Leánygimnázium felső tagozat	6	22	20	4	22	—	—	—	4	4	—	18	—	—	—	—	—	—	—	—
Leányfelsőkereske- delmi iskola	25	19	5	14	20	7	—	—	3	—	—	2	1	—	3	—	—	—	1	—
Továbbképző munka- iskola	44	10	10	10	—	—	8	5	—	8	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—

1. A *lustaságot* a fiúk alsó fokon rossz osztályzattal, büntetési feladattal és testi fenyítéssel büntetik.

A gimnázium alsó tagozatában már a dorgálás az osztály előtt — tehát a megszegyenítés — áll első helyen.

Felső fokon, a gimnázium felső tagozatában és a felsőkereskedelmi iskolában, nagy számban tűnik fel a gyakori feleltetés pedagógiaiilag igen helyes gondolata, de a rossz osztályzat, intő, figyelmeztetés és büntetési feladat is szerepel.

Az Átmeneti Fiúotthon növendékei legnagyobbbrészt ételvelvonnással büntetik a lustaságot.

A l e á n y n ö v e n d é k e k alsó fokon a lustaság büntetésénél gyakran vonják bele a szülői házat (intő, szülők értesítése). Az iparostanonciskolában a megszegyenítés és bezárás, a gimnázium alsó tagozatában a megszegyenítés áll első helyen. Felső fokon, így a gimnázium felső tagozatában, ugyan szerepel a megszegyenítés, de nagyobb számban a figyelmeztetés; tehát elnézőbbek e bűnnel szemben. A felsőkereskedelmi iskolában azonban, lévén ez szakiskola, mely egyenesen az életnek nevel, már szigorúbban büntetik a lustaságot, főleg rossz osztályzattal és megszegyenítéssel. Ennek az iskolatípusnak a növendékei talán leginkább érzik át ezen iskolai vétség káros hatását jövőendő életükre.

Látjuk tehát, hogy a fiútanulók alsó fokon szigorúbban büntetik a lustaságot, felső fokon mindinkább enyhébb büntetéseket szabnak. A leányok az egész vonalon jóval szigorúbban ítéleznek a fiúknál.

2. A *figyelmetlenséget* a f i ú t a n u l ó k alsó fokon (elemi, polgári) szigorúan büntetik. (Bezárás, rossz osztályzat, intő, dorgálás stb.). A gimnázium alsó fokozatában már enyhébb felfogást látunk, mert gyakran szerepel a gyakori feleltetés és a figyelmeztetés.

Felső fokon igen enyhén ítéleznek, főleg figyelmeztetést és elültetést alkalmaznak.

A l e á n y o k alsó fokon (elemi, polgári) ezt az iskolai vétséget körülbelül fele arányban súlyosan (térdelés, beírás az osztálykönyvbe), fele arányban enyhén ítélik meg (felállítás, sarokbaállítás). Az iparostanonciskolában még súlyosabban minősítik (osztály előtt való dorgálás, megszegyenítés, rossz osztályzat), de a gimnázium alsó tagozatában már látjuk az enyhülő irányzatot e bűn megítélésénél (figyelmeztetés, haragos pillantás). Felső fokon (gimná-

zium felső tagozat és felsőkereskedelmi iskola) főleg figyelmeztetéssel és elütetéssel, tehát enyhén bírálják el. A továbbképző munkiskola növendékei sem ítélik meg súlyosan ezt az iskolai vétséget.

A figyelmetlenség elbírálásánál nyilvánvaló, hogy mind a fiú-, mind a leánynövendékek alsó fokon jóval szigorúbbak, mint felső fokon; tehát itt az iskolai fegyelem tekintélye még nagyobb, mint serdültebb korban.

összevetve fentieket a lustaságot elbíráló táblázattal, szembe-ötölő a tanulók helyes ítélkezése, amennyiben a figyelmetlenség iskolai vétségét sokkal enyhébben büntetik, mint a lustaságot.

3. A *hazugságot* a fiúk az elemi iskolában még főleg testi fenytéssel, intővel, rossz osztályzattal, bezárással, tehát súlyosan büntetik, de az erkölcsi alapon álló megítélés csak a polgári iskolákban kezdődik, mert már itt nagy számban tűnik fel az osztály előtt való dorgálás, tehát a megszégyenítés, az intő és a szülők értesítése mellett. A gimnázium alsó tagozatában ugyancsak a lelki életre való hatás szerepel (megszégyenítés, osztály előtt való dorgálás, tanár bizalmának elvesztése), sőt itt már feltűnik a négy szemközti való feddés is. A gimnázium felső tagozatában, ahol a tanuló már fejlettebb erkölcsi ítélettel rendelkezik, már főleg megszégyenítéssel, négy szemközti való feddéssel és a tanár bizalmának elvesztésével büntetnek. Az Átmeneti Fiúotthon növendékei leginkább testi fenytéket és ételvonást, tehát igen szigorú büntetéseket alkalmaznak.

A *leányok* alsó fokon, főleg az elemiben, hasonlóan a fiúkhöz, testi fenytéket alkalmaznak, a polgári iskolában már legnagyobb számban a megszégyenítés, tehát erkölcsi büntetés szerepel. A gimnázium alsó tagozatában tisztára a lelki életet érintő büntetéseket alkalmazzák. Felső fokon ugyanilyen az arány, vezető büntetések a tanár bizalmának elvesztése, megszégyenítés és négy szemközti való feddés.

Látjuk tehát, hogy a *hazugságot* mind a fiú-, mind a leánynövendékek alsó fokon (kivált az elemi iskolában) súlyosan bár, de leginkább testi fenytéssel, majd bezárással, intővel büntetik; a? erkölcsi alapon álló megítélés mindkét nembeli ifjúságnál csak felsőbb fokon kezdődik, fiúknál a polgári iskolában az osztály előtt való dorgálás, tehát megszégyenítés, a többi büntetés mellett előfordul ugyan, — később, serdültebb korban azonban már a lelki életre ható büntetések dominálnak.

Leányoknál a polgári iskolában már a legnagyobb számban megszegyenyítés, a dorgálás az osztály előtt szerepel, tehát a leánynövendékek alsó fokon fejlettebb erkölcsi ítélettel rendelkeznek a fiúknál. Felső fokon, végig az egész vonalon, majdnem kizárólag erkölcsi hatású büntetéseket alkalmaznak.

4. A *későnjárást* a fiúk már az elemi iskolában súlyosan ítélik meg (bezárás, testi fenyíték), a polgári iskolában már igazolatlan óra és intő, a gimnázium alsó tagozatában igazolatlan óra és az osztály előtt való dorgálás szerepel. Felső fokon, mind a gimnázium felső tagozatában, mind a felsőkereskedelmi iskolában, főleg igazolatlan óra, dorgálás az osztály előtt és szülők értesítése a vezető büntetés.

A *leányok* alsó fokon (elemi) bezárást, térdelést és a szülők értesítését alkalmazzák, a polgári iskolában még súlyosabban ítélik meg (intő, szülők értesítése, beírás az osztálykönyvbe). Az iparostanonciskola növendékei ezen vétség büntetésénél szintén felhasználják a kapcsolatot a szülői házzal, illetőleg a főnökkel. A gimnázium alsó és felső tagozatában is gyakran szerepel a beírás az osztálykönyvbe, az intő és a szülők értesítése; ugyanezt látjuk a felsőkereskedelmi iskolában. A továbbképző munkaiskola növendékei is nagyon szigorúan ítélik meg ezt a vétséget (bezárás, pénzbüntetés).

Általában tehát mindkét nembeli ifjúság mind alsó, mind felső fokon szigorúan bírálja el a későnjárást. Sűrűn fordulnak elő a szülői házzal kapcsolatos büntetések, főleg a leányoknál már a legalsóbb foktól kezdve (intő, szülők értesítése), ezek pedig, mint a vizsgálat eddigi eredményeiből kiderült, igen súlyos büntetéseként szerepelnek.

Látszik, hogy ezt a vétséget a tanulóifjúság nemcsak az iskolai rendszabályok megsértésének tekinti, hanem átérzi, hogy életre szóló rossz tulajdonság javításáról, kiküszöböléséről van szó.

5. A *súgás*. A *fiúk* alsó fokon még nagyon elítélik, nagy bűnnek tartják (rossz osztályzat, testi fenyíték, büntetési feladat). A gimnázium alsó tagozatában már enyhébben ítélik meg fölötté (figyelmeztetés), felső fokon jóformán csakis figyelmeztetéssel büntetik, a felsőkereskedelmi iskolában meg már nem is szerepeltetik mint iskolai vétséget.

Leányok alsó fokon szintén súlyosabban ítélik meg (rossz

osztályzat, beírás az osztálykönyvbe), az iparostanonciskola növendékei is komolyan veszik, s a gimnázium alsó tagozatában még iskolai vétségszámba megy. Felső fokon azonban a lehető legenyhébben ítélik meg (elültetés, figyelmeztetés), sőt nagy számban „nem büntetendő”-nek minősítik.

Látjuk tehát, hogy a súgást a fiúk alsó fokon még súlyos bűnnek tartják s ehhez mérten büntetik, később már enyhébben ítélik meg felette és felső fokon jóformán csak figyelmeztetés rónak rá, sőt nem is szerepeltetik mint iskolai vétséget.

L e á n y o k alsó fokon szintén súlyosan ítélik meg, később is még szigorúan veszik, de felső fokon mindinkább elenyészik a súgásnak bűnként való megítélése és nem büntetendőnek fogják fel. Inkább szolidáris kötelességnek tartják egymással szemben.

A testi fenyegetésekre vonatkozó vizsgálatomban — mint már említettem — a magasabb iskolatípusokat mindkét nembeli ifjúságnál mellőztem.

A megvizsgált tanulók számszerint való megoszlása nemenként és iskolánként a következő:

F i ú i s k o l á k .

<i>Elemi</i>	81 tanuló
<i>Polgári</i>	152 „
<i>Átmeneti Fiúotthon</i>		22 „
		255 tanuló

L e á n y i s k o l á k .

<i>Elemi</i>	73 tanuló
<i>Polgári</i>	99
<i>Iparostanonciskola</i>	35 „
<i>Továbbképző munkaiskola</i>	53 „
	260 tanuló

⁴⁴ R. Lehmann „Erziehung u. Unterricht”, Grundzüge einer praktischen Pädagogik. II. neue Bearbeitung u. erweiterte Auflage von „Erziehung u. Erzieher”. Berlin 1912. című munkájában (266. l.) érdekesen nyilatkozik erről, mondván: „Minden közösség tagjai becsületbeli kötelességüknek tekintik, hogy embertársukon segítsenek, ha az bajba jut; a tanulót azonban arra kötelezik, hogy ezen becsületbeli kötelességét ne teljesítse — mert ha szomszédjának súg, ha az nem tudja leckéjét, olyan vétséget követ el, melyet az erkölcsi magaviselet rovatában kifogásolnak és büntetnek¹⁻¹.”

Eljárásom, miként az alábbiakból látható, itt is ugyanaz volt, mint az iskolai büntetésekre vonatkozó vizsgálatomnál.

A tanulók feleleteiket a kapott papiroslapokra szintén névtelenül írták, de míg az előbbi kérdésekre spontán, szinte örömmel válaszoltak, addig itt majd mindegyiken bizonyos vonakodás, zavar látszott, mintha pillanatnyilag újból átérezték volna a már mindegyiket ért büntetést. Ez annál is csodálatosabb, mert amint az összesített táblázatból látható, a gyermekek nagy része helyesli a büntetés e nemét.

A nyert feleleteket — miként az eddigieket — nemenként, majd iskolatípusonként, illetőleg osztályonként átvizsgáltam és lehetőleg a tanulók eredeti kifejezéseit felhasználva, csoportosítottam azokat, százalékos megoszlás alapján.

Legyen szabad az eredményt a következőkben bemutatnom:

V. KÉRDÉS.

Megverjük-e a gyermeket, ha bünt követ el? Okoljuk meg, hogy miért igen, vagy miért nem?

Testi fenyíték mellett

Testi fenyíték ellen

Fiúk	Leányok		Fiúk	Leányok
62 0/0	51 0/0	Elemi iskola	38 0/0	49 0/0
34 0/0	8 0/0	Polgári iskola	66 0/0	92 0/0
—	18 0/0	Iparostanonc-iskola	—	82 0/0
—	33 0/0	Továbbképző munkaiskola	—	67 0/0
52 0/0	—	Átmeneti fiúotthon	48 0/0	—

Világosan látható, hogy alsó fokon, az elemi iskolában, mind a fiúk, mind a leányok nagyobb mértékben szólnak a testi fenyíték

mellett, mint ellene (fiúk 62%-ban mellette, leányok 51%-ban mellette)⁴⁵. Ez talán azzal motiválható, hogy a gyermek a szoktatás stádiumában inkább reagál testi, mint lelki büntetésre.

Fiúknál még felsőbb fokon is elég magas a testi fenyték mellett szóló százalék (polgári iskola 34% mellette, Átmeneti Fiúotthon 52% mellette).

Ezzel szemben a leányoknál felsőbb fokon már ellene foglalnak állást, polgári iskolában 8 % van csak mellette, 92 % ellene szól, iparostanonciskolában 18% mellette, 82% ellene. Sőt a Továbbképző munkaiskolában is csak 33% szól mellette és 67% ellene, tehát csak egyharmad része híve a testi fenytékeknek, mindamellett, hogy e növendékek nagyrészt javító nevelés alatt állanak és otthon valószínűleg megszokták a fenytés e nemét.

A megokolásokat mutatja a következő táblázat:

Megokolások a testi fenyték mellett:

	Fiúk 0/0			Leányok 0/0			
	Elemi iskola	Polgári iskola	Átmeneti fiúotthon	Elemi iskola	Polgári iskola	Iparostanonciskola	Továbbképző munkaiskola
Jóra vezet	34	—	—	—	3	—	—
Hogy máskor ne tegye	26	5	—	9	5	—	—
Verjük meg súlyos hiba után	13	—	—	—	—	—	—
Nagykorában hasznára lesz	3	—	—	4	—	—	—
Ha nem akar hallgatni a szép szóra	3	—	—	—	—	7	—
Ha nagyon rossz, megérdemli a verést	—	5	—	14	—	7	—
Okul belőle máskorra	—	13	—	—	—	—	—
Jó gyógyító eszköz	—	2	—	—	—	—	—
Veréstől félnek a gyerekek	—	2	—	—	—	—	—
Erre visszaemlékeznek	—	2	—	—	—	—	—
Különösen helyes: hazugságért	—	3	—	—	—	—	—
Verjük meg, különben elkanászosodnak	—	2	—	—	—	—	—
Elriasztja a gyermeket a rossztól	—	—	71	17	—	7	26
A verés szükséges a tanulónak	—	—	8	—	—	—	—
Így lesz szótfogadó	—	—	—	4	—	—	—
A szülők részéről helyes, mert ők adnak enni	—	—	—	4	—	—	—
Megfélemlítés céljából helyes	—	—	—	—	1	7	—
Jobban fog a gyereken, mint a szidás	—	—	—	—	—	—	2
Verjük meg ott, ahol nem fáj	—	—	—	—	—	—	2

⁴⁵ Ugyanerre az eredményre jut Stössner: Erziehungslehre. Sammlung von Lehrbüchern für den Pädagogikunterricht, herausgegeben von A. Stössner, Band IV. Seite 53. „Bei einer Befragung erhoben von 2000 Kindern im Alter von 6 Jahren 1162 keine Einwendung gegen die körperliche Züchtigung.“

Megokolások a testi fenyték ellen:

	Fiúk %			Leányok %			
	Elemi iskola	Polgári iskola	Árme- neti fiú- otthon	Elemi iskola	Polgári iskola	Iparos- tanonc- iskola	Továbbk. munka- iskola
A gyermek inkább szép szóra hallgat, mint verésre	9	—	—	—	1	—	7
Lelketlenség verni	3	—	—	6	—	—	—
Más gyermekét ne verjük	3	—	—	—	—	—	—
Szülők úgyis verik a gyermeket, tehát az iskolában ne tegyék	3	2	—	—	5	—	—
Sajnálom, ha valakit vernek	3	—	—	—	3	—	—
Nem érünk vele célt	—	15	21	—	59	36	—
Esetleg árt szervezetének, nyomorék le- het	—	18	—	16	1	—	18
Jobban elvadul tőle	—	8	—	—	—	4	—
Hamar elfelejti a verést	—	2	—	—	5	—	—
Mert a gyermeknek fáj	—	4	—	2	5	7	—
A tanulót lealacsonyítja	—	5	—	—	1	—	—
Gyengíti tanulási képességét	—	1	—	—	—	—	—
Annál rosszabb lesz	—	2	—	2	—	4	5
Bosszúvágyat ébreszt a tanulóban	—	3	—	—	—	—	—
Tragikus esetek származhatnak belőlük	—	2	—	—	—	—	—
Dorgálás helyesebb a verésnél	—	2	—	—	—	—	34
A gyermek megbntul tőle	—	1	—	2	7	7	—
Rászokik a verésre	—	1	—	—	—	7	2
Idegessé lesz tőle	—	—	—	2	—	—	—
Durva lesz tőle	—	—	—	2	—	—	—
A gyermek retteg a veréstől	—	—	—	2	—	7	—
Verés nélkül is megjavulhat	—	—	—	8	1	—	—
Ezzel csak ingereljük	—	—	—	6	—	—	—
Fél és nem mer iskolába jönni	—	—	—	—	1	—	—
Meggyűlöli a megverőt	—	—	—	—	1	—	—
Máskor nem vallja be helytelen tettét	—	—	—	—	1	—	—
Megszégyenítő a gyermekre	—	—	—	—	—	—	2
Elkeseredik	—	—	—	—	—	—	2

mely külön csoportosítja a testi fenyték mellett és ellene szóló okokat.

Mind a fiú-, mind a leánynövendékek főleg az *elriasztás* szempontjából *helyeslik* a testi fenytéket (hogy máskor ne tegye, okul belőle máskorra, elriasztja a gyermeket a rossztól).

A testi fenyték ellen felhozott okok — azonkívül, hogy a növendékek nagy százaléka nem célravezetőnek minősíti e bünte- tést — általában két csoportra oszthatók:

I. *Testi okokat tartalmazó csoportra.*

II. *Lelki okokat tartalmazó csoportra.*

Az előbbire példa: Árt a gyermek szervezetének, — nyomó-

rék lehet, fáj a gyermeknek —, az utóbbira: (főleg a leányoknál fordul elő) ezzel csak ingereljük, sajnálom, ha valakit vernek, lelketlenség verni, a gyermek elvadul tőle.

Néhány szószerint való példa:

I. A testi fenyték mellett:

F i ú k .

Verjük meg a gyermeket, mert nagykorában hasznára lesz. (Elemi V. oszt.)

Igen, verjük meg, mert a verés használ neki. (Polg. I. oszt.)

Verjük meg a fiút, mert máskor nem lesz rossz. (Polg. II. oszt.)

Verjük meg a gyermeket, főleg, ha verekszik. (Polg. IV. oszt.)

Ha gyermek hibás, akkor meg kell verni, azért, hogy máskor ne kövesse el. (Átmeneti Fiúotthon.)

Le á n y o k .

Verjük meg azt, aki valamilyen hibát követ el azért, mert majd máskor nem fogja megtenni, mert tudni fogja, hogy azért kikap. (Elemi V. oszt.)

Ha már szép szóval nem érünk célt a gyermeknél, akkor testi fenyték kell alkalmaznunk, már a saját érdekében is. (Iparostanonciskola III. oszt.)

II. A testi fenyték ellen:

F i ú k .

A gyermeket nem szabad mingyárt megverni, mert az lelketlenség. (Elemi V. oszt.)

Ne verjük meg, mert véletlenül úgy találjuk megütni, hogy valami baja lehet neki. (Polg. II. oszt.)

Ne verjük, mert az fáj a gyermeknek és betegséget is kaphat. (Polg. I. oszt.)

L e á n y o k .

Ne verjük meg a kis leányt, ha valami hibát követ el, először meg kell tőle kérni, hogy többet nem fogja tenni. (Elemi V. oszt.)

Ha a gyermek rossz, nem kell megverni, mert akkor még rosszabb lesz és nem használ neki. (Polg. II. oszt.)

Ne verjük meg, mert ha szép szóval nem javul, veréssel még úgy sem javul. (Polg. II. oszt.)

A gyermeket ne verjük meg, ha vétséget követett el, mert a gyermek neveléséhez nem szükséges a verés. (Polg. III. oszt.)

Ne verjük meg, hanem csak büntessük, mert azzal nem javul, hanem még csintalanabb lesz és butul. (Polg. IV. oszt.)

A gyermek vétségét ne veréssel büntessük, mert a verés csak fájdalmat és nem megjavulást hoz. (Iparostanonc I. oszt.)

A gyermeket nem kell megverni, a verés csak rosszabbá teszi a gyermeket. (Továbbképző munkaiskola II. oszt.)

Ne verjük meg a gyermeket, mert elkeseredik tőle. (Továbbképző munkaiskola III. oszt.)

VI. KÉRDÉS.

	Fiúk 0/0			Lányok 0/0			
	Elemi iskola	Polgári iskola	Átmeneti fiúotthon	Elemi iskola	Polgári iskola	Iparos-tanonciskola	Továbbk. munkaiskola
Nincs helyesebb a verésnél	34	15	5	18	1	3	8
Szigorú dorgálás	18	12	28	28	39	34	32
Intő	6	28	—	23	5	4	—
Büntetési feladat	8	11	—	—	1	—	—
Térdelés	6	5	9	13	7	3	4
Sarokba állítás	2	6	—	5	5	7	4
Rossz osztályzat tárgyból	2	2	—	—	1	—	—
Szülők értesítése	8	3	—	—	—	3	—
Bezárás	—	2	—	—	1	3	2
Eltiltás (öröm, étel, játék, v. amit legj. kíván)	12	5	24	—	9	3	—
Szabadság elvonása	—	—	24	—	—	—	—
Látogatás eltiltása	—	—	5	—	—	—	—
Javítóintézet	—	—	—	—	1	—	—
Osztályfői rovás	2	1	—	—	—	—	—
Beírás az osztálykönyvbe	—	3	—	—	—	—	—
Iskolából való eltávolítás	—	1	—	—	—	—	—
Fenyegetés	—	1	—	—	—	3	—
Figyelmeztetés	—	2	—	—	11	—	—
Megszégyenítés	2	2	—	3	3	10	16
Jó példaadás	—	1	—	—	—	—	—
Szép szóval való beszéd	—	—	5	10	16	27	44
	100	100	100	100	100	100	100

Az összesített táblázatból látható, hogy a f i ú k alsó fokon főleg a testi fenyegetést tartják a leghelyesebb büntetésnek, továbbá a szigorú dorgálást, vagy valamely öröm elvonását. Felsőbb fokon, a polgári iskolákban, a testi fenyegetés mellett leginkább az intőt tartják célravezetőnek, tehát azt a büntetést, amelynek súlya a szülői házzal való összefüggésben rejlik. Az Átmeneti Fiúotthon növendékei a szigorú dorgálást ajánlják, továbbá a szabadság- és látogatáseltiltást és az ételevonást.

A l e á n y o k n á l , az elemi iskolában még némi hajlam mutatkozik a testi fenyítékre, térdelésre, de már első helyen áll a dorgálás és az intó. Továbbá már feltűnik a *szép szóval való beszéd* ajánlása, tehát a lélekre való appellálás, utalás. Felsőbb fokon enyhébb büntetésekre hajlanak: dorgálás, figyelmeztetés, szép szó.

Az iparostanonc és Továbbképző munkaiskolában feltűnik az említettek mellett a megszegyenyítés, de a szép szó alkalmazásának ajánlása is igen gyakran fordul elő. Jellemző ez a fenti iskola növendékeire annál is inkább, mert ők otthonról bizonyára hozzászoktak a testi fenyítékhez; ezért hat rájuk jobban a lelket érintő büntetés.

Általában azt látjuk, hogy a f i ú k sokkal kegyetlenebb büntetési hajlamot mutatnak, mint a leányok. Továbbá mindkét nembeli ifjúságnál csak alsó fokon tapasztaljuk a testi fenyíték, vagy ennek körébe tartozó büntetés (térdelés) ajánlását, míg felsőbbfokon a szóval való hatás dominál.

Néhány szószerint való példa:

F i ú k :

A jobbik büntetés a verésen kívül, a legjobban kívánt dolgot tőle megvonni. (Elemi V. oszt.)

Helyesebb büntetésnek azt tartom, hogy az illető büntetési feladattal bűnhődik. (Polg. II. oszt.)

L e á n y o k :

Van helyesebb büntetés a verésnél: a dorgálás, mert a legtöbb becsületes gyermeknek elég a szidás. (Polg. I. oszt.)

A verés helyett a gyermeket kedves szóval és szépen kell leszoktatni csínyjeiről. (Polg. III. oszt.)

A verésnél sokkal jobb büntetés a dorgálás; azt a gyermek sokkal jobban a lelkére veszi és ez megjavulását elősegíti. (Iparostanonc I. oszt.)

A rossz gyermeket ne verjük meg, hanem szép szóval, jó példával járjunk elől, mert többet ésszel, mint erővel. (Polg. IV. oszt.)

A verés esetleg rosszabbá és dacossá teszi a gyermeket, míg a szép, de azért szigorú szavak fékentangják és engedelmességre bírják a gyermeket. (Továbbképző munkaiskola.)

A verésnél sokkal jobbnak tartom a korhoz illő komoly beszédet. (Továbbképző munkaiskola.)

VII. KÉRDÉS.

3. Milyenné lesz az olyan gyermek, akit sokszor megvernek?

	Fiúk 0/o			Lányok 0/o			
	Elemi iskola	Polgári iskola	Ármeneti fiúotthon	Elemi iskola	Polgári iskola	Iparos-tanonciskola	Továbbk. munkaiskola
Megjavul	44	28	24	16	7	12	2
Erős és izmos lesz	—	1	—	—	—	—	—
Megszokja a verést	18	5	—	3	8	6	8
Még rosszabb lesz	—	17	24	19	12	21	14
Nyomorék lesz (púpos, sánta, süket)	4	3	—	13	—	3	2
Elkorcsosul	2	4	—	5	1	—	—
Féleszű lehet	—	1	—	—	4	—	—
Megbutul	6	11	15	30	9	16	10
Dacossá lesz	6	6	—	—	13	3	24
Félnék lesz	10	6	—	8	19	9	14
Elfásul	6	—	9	—	1	12	—
Gonosz lesz	2	—	—	—	—	—	—
Durva lesz	2	10	—	—	1	12	18
Bosszúálló lesz	—	3	—	—	—	6	—
Hazuggá lesz	—	2	—	—	3	—	—
Ideges lesz	—	2	—	—	5	—	4
Makacs lesz	—	1	9	—	—	—	—
Elrugaszkodott lesz	—	—	5	—	6	—	—
Elkeseredett lesz	—	—	—	3	4	—	—
Gyáva lesz	—	—	—	3	3	—	—
Nem lesz finom érzésű	—	—	—	—	2	—	—
Roszzindulatú lesz	—	—	—	—	1	—	—
Terhére lesz a társadalomnak	—	—	—	—	1	—	—
Szülei iránt gyűlölködő lesz	—	—	—	—	—	—	2
Ha felnőtt, ő is úgy tesz gyermekeivel	—	—	—	—	—	—	2
Életúnt lesz	—	—	9	—	—	—	—
Szomorú lesz	—	—	5	—	—	—	—
	100	100	100	100	100	100	100

Itt általában négyféle kategória mutatkozik a nyert válaszok alapján.

1. A gyermeknek *hasznára van a testi fenyték*, megjavul tőle, erős és izmos lesz — ez főleg a fiúknál szerepel, leányoknál sokkal kisebb százalékban.

2. A gyermeknek *nincs hasznára a testi fenyték*: megszokja a verést, még rosszabb lesz tőle — ez főleg a leányoknál igen gyakori.

3. A gyermek *testének ártalmára van*: nyomorék lesz (púpos,

sánta), — ez fiúknál, leányoknál egyaránt szerepel — (elkorcsosul, teste elsatnyul, ideges lesz).

4. A gyermek *lelkének ártalmára van*. Ez a legváltozatosabb kategória. Félénk lesz, dacos lesz (ez főleg leányoknál igen gyakori), megbutul (mind a fiúk, mind a leányok feleleteiben leggyakrabban fordul elő), durva lesz, elvadul, szomorú, bizalmatlan, sőt életunt lesz. (Átmeneti Fiúotthon.)

Néhány szószerint való példa:

F i ú k :

Akit sokszor vernek, elfásul és bosszúból még rosszabb lesz. (Elemi V. oszt.)

Mogorva lesz az olyan fiú, akit sokszor vernek. (Polg. I. oszt.)

Beteg és sovány lesz. (Polg. II. oszt.)

Akit sokat vernek, némelyik megjavul, némelyik makrancosabb lesz. (Polg. III. oszt.)

Vad lesz és engedetlen, azt gondolja magában: azért sem! (Polg. III. oszt.)

Az olyan gyermek, akit gyakran vernek, megszokja a verést, nem használ neki. (Polg. IV. oszt.)

L e á n y o k :

Félénk és beteg lesz. (Polg. III. oszt.)

Az olyan gyermek ideges lesz és nem őszinte. (Polg. II. oszt.)

A sokat vert gyermek nehéz gondolkodású és ideges lesz. (Polg. IV. oszt.)

Teljesen megvadul és csak verés ígéréttel fogad szót. (Továbbképző munkaiskola.)

Gyáva, gyöngye akaratú, szétszórt gondolkodású lesz. (Polg. IV. o.)
Ha felnőtt, ő is megveri gyermekét, mert azt hiszi, hogy ez a jó. (Továbbképző munkaiskola.)

VIII. KÉRDÉS.

4. Meg tudod-e mondani, mit érzel olyankor, ha megvernek?

	Fiúk ^{0/0}			Lányok ^{0/0}			
	Elemi iskola	Felgári iskola	Ármeneti főiskolán	Elemi iskola	Felgári iskola	Iparos-tanonc iskola	Továbbk. munkaiskola
Testi fájdalom	18	38	62	47	39	25	23
<i>Bűnbánat:</i>	—	—	—	—	—	—	—
Szegyenérzés	60	25	23	33	19	32	20
Fáj, hogy haragusznak rá	5	—	—	—	—	—	—
Fáj, hogy szomorúságot okozott a bűntetőnek	5	—	—	5	4	13	2
Rossz érzés fogja el	7	5	5	1	7	9	—
Érzi, hogy meg fog javulni	—	3	—	—	—	—	—
Lelki fájdalom	—	3	—	6	10	—	11
Szívetem nyomja valami	—	4	—	1	—	—	—
Megalázást érez	—	1	—	1	—	—	2
Mégijed	—	1	—	—	—	—	—
Lelkifurdalást érez	—	—	—	1	—	—	—
Fáj, hogy testvére nem kap ki, csak ő	—	—	—	—	1	—	—
Szenved	—	—	—	—	3	—	—
Minek van verés a világon	—	—	—	—	2	—	—
Rosszul esik, mert mostohaanya volt	—	—	—	—	1	—	—
Nem fáj úgy, mint a szidás	—	—	—	—	1	—	2
Úgy érezte, hogy nem szeretik	—	—	—	—	—	3	2
Sokáig nem felejtí el	—	—	—	—	—	—	2
<i>Düh, bosszú, harag:</i>	—	—	—	—	—	—	—
Bosszúérzet	5	2	10	—	5	—	—
Dühöt érez, szeretne nekimenni és megverni	5	4	—	—	2	—	18
Ha igazságtalan a verés, dühöt érez, ha igazságos, sír	2	—	—	—	—	—	2
Szeretne visszautni	—	3	—	—	—	—	—
Igazságtalanságot érez	—	1	—	—	6	3	—
Azt érzi, hogy azért sem lesz jobb	—	4	—	—	—	—	—
Vágy fogja el, hogy megszökjék s ne jöjjön vissza	—	1	—	—	—	—	—
Haragudott a büntetőre	—	—	—	3	—	9	—
Keserűséget érzett	—	3	—	1	—	6	—
Dacos ellentállást érzett	—	—	—	—	—	—	8
Ha igazságos megköszöni, ha nem, szeretne visszavágni	—	—	—	—	—	—	6
Elhatározza, hogy rosszabb lesz	—	—	—	—	—	—	2
Nem mai gyermeknek való	—	2	—	—	—	—	—
	100	100	100	100	100	100	100

A táblázatból látható, hogy a nyert válaszokat nagyjából két csoportba tömöríthettük;

1. a testi fájdalomra;
2. a lelki fájdalomra vonatkozóak.

A testi fájdalom a fiúknál alsó fokon csak második helyen szerepel, felsőbb fokon, polgári iskolában már első helyen s az Átmeneti Fiúotthonban, talán a tanulók fásultsága következtében, a legnagyobb számban mutatkozik. Leányoknál az egész vonalon szintén a testi fájdalom szerepel a legmagasabb százalékban. Talán abban rejlik ennek oka, hogy a testi fájdalom pillanatnyilag elhomályosítja a lélekre való visszahatást.

A másik csoport, illetőleg a lelki fájdalom, igen gazdag változatokban szerepel. Ezek közül a szégyenérzet, különösen fiúknál mutatkozik erősen, leányoknál csak felsőbb fokon. A bűnbánat érzése, továbbá, hogy szomorúságot, vagy fájdalmat okozott a büntetőnek, mindkét nembeli ifjúságnál élénken szerepel, mint a testi fenyíték kísérő érzete, különösen azonban alsó fokon a leányoknál.

Fiúknál a bosszú érzése, a düh, a harag mutatkozik a büntetővel szemben. Leányoknál is, de leginkább a Továbbképző Munkaiskolában, melynek növendékei házi fegyelmezés alkalmával talán néha igazságtalan fenyítékben is részesültek s ez az érzés még megmaradt lelkükben.

„Rossz érzés fog el, — szívemet nyomja valami — megalázást érzek — keserűséget szenvedek” — mindmegannyi változata a lelki fájdalomnak és mind mély bepillantást engednek a gyermeki lélekbe.

Néhány szó szerint való példa:

F i ú k :

- Ha megvernek, akkor nagy fájdalmat érzek. (Polg. I. oszt.)
 Ha megvernek, nagyon fáj az ütés helye. (Átmeneti Fiúotthon.)
 Ha megvernek, akkor fájdalmat és szégyent érzek. (Elemi V. oszt.)
 Mikor megvernek, szégyent érzek. (Átmeneti Fiúotthon.)
 Nagy szégyent érzek, nem is fáj nekem az a verés. (Polg. III. oszt.)
 Amikor megvernek, akkor nekem nem az fáj, ahol megütnek, hanem a belsőmben, a szívem táján érzek valami fájdalmat. (Polg. II. oszt.)
 Mikor megvernek, szeretném visszaadni. (Elemi VII. oszt.)
 Mikor megvernek, szeretnék meghalni és az illetőt ugyanúgy megverni. (Polg. II. oszt.)

L e á n y o k :

Én azt éreztem, mikor megverték, hogy nagyon haragudtam, de másnap már el is felejtettem, mert a javamat akarják. (Elemi V. oszt.)

Ha engem megvernek, megszegyenítést érzek. (Polg. II. oszt.)
 Ha megvernek, nagy fájdalmat érzek, de nem testemben, hanem
 lelkemben és nem a fájdalomért sírok, hanem bánom, amit tettem. (Polg.
 III. oszt.)

A megvert gyermeknek rossz érzései vannak, bántja, hogy rossz
 volt, lelkiismeretfurdalása van és bizony az ütés helye ég és fáj. (Polg.
 IV. oszt.)

Olyankor, amikor megverték, lelki fájdalmaim voltak, szégyeltem
 magam és mások előtt, úgyannyira, hogy a testieket nem is éreztem.
 (Iparostanonciskola II. oszt.)

Testi és lelki fájdalmat éreztem, dacot, igazságtalanságot és hogy
 nem szeretnek. (Továbbképző munkaiskola.)

Ha megvernek, haragos és durcás leszek és nem bánom meg, amit
 csináltam. (Továbbképző munkaiskola.)

Ha megvernek, árvának, elhagyottnak érzem magam. (Továbbképző
 munkaiskola.)

*

Kiegészítésül — miként a bevezetésben már említettem, —
 huszonöt különböző iskolatípusban tanító kedves kartársam is volt
 szíves ugyanezen kérdésekre válaszolni. Kivéve a IV-ik kérdést
 (mely büntetési fokot szabnám ki a különböző iskolai vétségekre?)
 s ez a dolog természetéből következik, hisz a hivatásos pedagógus
 az iskolai vétséget egyénileg bírálja el és a büntetést mindig a
 gyermekhez és az adott helyzethez méri. A VIII. kérdés ehelyütt
 természetesen szintén elesik.

Feldolgozásom módja ugyanaz volt, mint a tanulóktól nyert
 válaszok feldolgozásánál.

Az eredményeket legyen szabad a következő táblázatokban
 bemutatnom:

1. KÉRDÉS.

Mi az iskolai büntetés célja

Javítás	Szociális használ- hatóság	Tanulásra való ösztönzés	Rendre- szoktatás	Elriasztás	Megtorlás	Meg- félemlítés
56 %	4%	—	8%	24%	4%	4%

Jávitás	Szociális használ- hatóság	Tanulásra való ösztönzés	Rendre szoktatás	Elriasztás	Megtorlás	Meg- félemlítés	Téves (a célrt okkal téveszti)
Fiuk :							
37.34 0/0	15.67 0/0	10.34 0/0	4.61 0/0	23.18 0/0	4 0/0	1.18 0/0	3.68
Leányok:							
31.2 0/0	22.4 0/0	9 0/0	6 0/0	24 0/0	1 0/0	—	3.4

II. KÉRDÉS.

Mely iskolai büntetést tartom a legsúlyosabbnak?

Iskolából való kizárás, eltávolítás.....	32%
Szülők értesítése	12
A közös munkától, örömtől, szórakozástól való eltiltás.....	8
Igazgatói dorgálás	8
Megrovás, dorgálás az osztály előtt	8
Rossz osztályzat tárgyból.....	8
Rossz osztályzat magaviseletről	8
Tanár bizalm. Elvesztése.....	8
Tantestület elé való rendelés.....	4
Testi fenyték.....	4
	100%

III. KÉRDÉS.

Mely iskolai büntetést tartom a legenyhébbnek?

Névszerint való megszólítás.....	40%
Haragos pillantás	28%
Figyelmeztetés	16%
Négszemközt való feddés	12%
Elültetés	4%

A legsúlyosabb iskolai büntetések megokolásai.

Büntetések	
Az iskolából való eltávolítás	Tanulmányi és erkölcsi szempontból súlyos A gyermek számára megbélyegző A tanulót megakasztja pályáján A tanulás lehetőségét elveszi Etikailag nem is szabadna megtörténnie
Szülők értesítése	A gyermek fél az otthoni büntetéstől Nagy szégyen a gyermekre

Büntetések	
Közös munkától, örömtől, szórakozástól való eltiltás	A gyermek érzi, ha a közösségből ki van taszítva Régi tapasztalat, hogy az fáj legjobban a gyermeknek
Igazgatói dorgálás	Mind az igazgató, mind a tanári kar előtt nagy szégyen Erről tudomást szereznek saját osztálya és más osztály tanulói, ezért nagy megszégyenítés
Megrovás az osztály előtt	Nagy megszégyenítés
Rossz osztályzat tárgyból	A növendék végeredményben az osztályzatért tanul Mebhelyegző
Rossz osztályzat magaviseletből	Talán örökre megbélyegzi a tanulót — ezért csak elvetemedettség esetén alkalmazandó Nyoma marad a bizonyítványban
Tanár bizalmának elvesztése	Csak nagy jellemhiba büntetése lehet Egyenértékű azzal, hogy már nem szeretem a tanulót
Tantestület elé való rendelés	Ennek szertartásos külsősége is érinti lelkileg a tanulót
Testi fenyték	Úgy érzi, hogy visszaélt a gyermek kiszolgáltatottságával és gyengeségével

A legenyhébb iskolai büntetések megokolásai.

Büntetések	
Név szerint való megszólítás	Nincs következménye, nem komoly Nem megbélyegző A gyermek önértetét legkevésbé bántja Gyakoribb, mint minden egyéb, nem megy büntetésszámba Pillanatok alatt elfelejtjük Csak könnyű figyelmeztetés jellege van Legenyhébb; nyomon követi a vétséget
Haragos pillantás	Ez csak egyszerű figyelmeztetés Más észre sem veszi, nem megszégyenítő Következménye nincs, azonnal feledésbe megy A tanár rosszalásának kifejezése Otthon nem tudják meg s a társak legkevésbé veszik tudomásul Szó nélkül való büntetés
Név nélkül való figyelmeztetés	Ennek általános jellege van A tanuló érzi, hogy nincs következménye A gyermek kiérzi a tanár jóindulatát
Négyszemközt való feddés	A tanuló nem büntetésnek, hanem jóindulat jelének tekinti Ez nem jut köztudomásra
Elültetés	Nem megszégyenítő

VII. KÉRDÉS.

Milyenné lesz az olyan gyermek, akit gyakran megvernek?

Elfásul	20.0%
Eldurvil.....	18.0%
Dacos lesz.....	15.0%
Félnék, bizalmatlan lesz.....	10.0%
Eltompul s nem érzi a büntetést.....	9.4%
Konok, magába zárkózott, gyűlölködő lesz.....	4.6%
Kiölik belőle az emberi méltóságot.....	4.6%
Érzéketlen lesz	4.6%
A testi fenyték megfélemlíti.....	4.6%
Durva, ideges és közömbös lesz.....	4.6%
A jóindulatú elveszti tanulási kedvét — a rosszindulatúra esetleg jó hatásai lesz — meg kell ismerni a gyermeket.....	4.6%

1 00

Ezekből világosan kitűnik, hogy mily nagy hatással van a gyermek erkölcsi felfogására a tanár, a tanító.

VII. ÖSSZEFOGLALÁS.

A vizsgálat eredményét röviden a következőkben foglalhatjuk össze:

Az I. kérdésben (Mi az iskolai büntetés célja?) a nyert vála-
szok alapján két főcsoportot látunk, melyek méretben és számban
messze túlhaladják a többit.

1. Az etikailag legmagasabban álló célzatot, *a javítást*
fiúknál.....63.35%
lányoknál..... 65.6% arányszámban
 2. *és az elriasztás* célzatát, amelyre
fiúknál.....23.18%
lányoknál..... 24.0% esik.
- Rendre szoktatás, megtorlás, megfélemlítés célzatainak*
fiúknál.....9.79%
lányoknál.....7.0% jut.
- Értelmetlen, célt.okkal tévesztő felelet:*
fiúknál..... 3.68%
lányoknál.....3.4%

A tanulók *kivételesen* nélkül elismerik az iskolai büntetés szükségességét és fontosságát.

A II. kérdés (Mely iskolai büntetést tartom a legsúlyosabbnak és miért?) és

A III. kérdés (Mely iskolai büntetést tartom a legenyhébbnek és miért?)

eredményét a következőkben foglalhatom össze:

Mind a súlyos büntetéseknél, mind azok megokolásainál is két nagy csoport mutatkozik.

1. Miért hatnak súlyosan azon büntetések, amelyek az iskolai életben elért eredményre vonatkoznak?

2. Mire vezethető vissza a lelki életet érintő büntetések legérzékenyebb hatása?

Az első kategóriában, fiúknál és lányoknál is — de lányoknál még inkább — nagy szerepe van az otthonnak, a szülői háznak (intő, szülő behívása) — két okból:

egyrészt azért, mert félnek az otthoni következményektől — ez mutatja a szülői ház tekintélyének még a mai korban is fennálló hatását,

másrészt pedig — s ez igen jó fényt vet a tanulóifjúságunk érzésvilágára —, mert sajnálják, hogy bánatot okoznak értük fáradó szülőiknek.

Az iskolából való kizárást, az évvégi bukást, mint igen súlyos büntetéseket nemcsak utilitarisztikus szempontból okolják meg (sehol sem veszik fel szívesen, meggátolja tanulmányában), de mint becsületbevágó, szégyenletes büntetések is szerepelnek.

A második kategóriába tartozó, a lelki életet érintő büntetések (tanár bizalmának elvesztése, dorgálás osztály előtt, rossz osztályzat magaviseletből) megokolásánál a nyilvános megszégyenítés és az önérzet sértése szerepel elsősorban, főleg lányoknál, de gyakran a sajnálat érzése is belevegyül a büntetővel szemben.

Legenyhébb büntetéseknél tartják, mind a fiú-, mind a lány-növendékek, a hely-, illetőleg helyzetváltozással kapcsolatos, szemlélhető büntetéseket (felállítást, sarokbaállítást, elültetést, az osztályból való kiküldést), továbbá a négy szemközti való feddést és a névszerint való figyelmeztetést. Ez utóbbi, mint leggyakrabban szereplő büntetés, elvesztette komoly jelentőségét.

E legenyhébb büntetések megokolásánál első sorban az a körülmény szerepel, hogy otthon nem tudják meg, nem nyilvános

megszégyenítés (négy szemközt való feddés). Továbbá a büntetés gyakorisága és hogy mindenkivel egyformán megeshetik (névszerint való figyelmeztetés, elültetés) is jelentéktelenné teszik a büntetést a tanuló szemében.

A vizsgálat IV. kérdésére (Mely büntetési fokot szabnám ki a különböző iskolai vétségekre?) nyert válaszok alapján készült táblázatokból — amelyekben a felsorolt iskolai vétségek közül: a lustaságra, figyelmetlenségre, hazugságra, későnjáráásra és sűgásra vonatkozó büntetéseket dolgoztam fel — kitűnik, hogy a tanulók finom érzékkel ismerik fel, hogy mely büntetés szabható és melyik felel meg leginkább az elkövetett bűnnek.

1. *A lustaságot* a fiúk alsó fokon (elemi, polgári, gimnázium alsó tagozat) szigorúan büntetik. (Rossz osztályzat, büntetési feladat, testi fenyíték, dorgálás az osztály előtt, azaz megszegyenítés.) Felső fokon mindinkább enyhül a felfogásuk s a gimnázium felső tagozatában s a felsőkereskedelmi iskolában nagyszámban tűnik fel a gyakori feleltetés pedagógiailag igen helyes gondolata.

A leányok az egész vonalon jóval szigorúbban ítélik a fiúknál; alsó fokon felhasználják a szűlői házzal kapcsolatos büntetéseket (intő, szűlők értesítése), továbbá a megszegyenítést; felső fokon, — főleg a kereskedelmi iskolában — mely egyenesen az életnek nevel — igen komolyan büntetik a lustaságot, rossz osztályzattal és megszegyenítéssel.

2. *A figyelmetlenség* elbírálásánál nyilvánvaló, hogy mind a fiú-, mind a leánynővendékek alsó fokon sokkal szigorúbbak, mint felső fokon. Tehát itt az iskolai fegyelem tekintélye még nagyobb, mint serdűltebb korban.

Általában szembeötlő a tanulók helyes ítélikzése, amennyiben ezen iskolai vétséget sokkal enyhébben büntetik, mint a lustaságot.

3. *A hazugságot*, mind a fiú-, mind a leánynővendékek alsó fokon — kivált az elemi iskolában — súlyosan bár, de leginkább testi fenyítéssel, majd bezárással, intővel büntetik, de erkölcsi alapon álló megítélés mindkét nembeli ifjúságnál csak felsőbb fokon kezdődik — fiúknál a polgári iskolában még csak feltűnik az osztály előtt való dorgálás a többi büntetés mellett —, serdűltebb korban azonban a lelki életre ható büntetések dominálnak. (Osztály előtt való dorgálás, illetve megszegyenítés, négy szemközt való

feddés, tanár bizalmának elvesztése.) Leányoknál a polgári iskolában már legnagyobb számban a megszegényítés, a dorgálás az osztály előtt szerepel, tehát a leánynövendékek alsó fokon fejlettebb erkölcsi ítélettel rendelkeznek, mint a fiúk. Felső fokon, végig az egész vonalon, majdnem kizárólag erkölcsi hatású büntetéseket alkalmaznak.

4. A *későnjárást* mindkét nembeli ifjúság mind alsó, mind felső fokon igen szigorúan bírálja el. Sűrűn szerepelnek a szülői házzal kapcsolatos büntetések, főleg a leányoknál már a legalsó foktól kezdve: intő, szülők értesítése, — ezek pedig, mint a vizsgálat eddigi eredményeiből kiderült, a büntetések megítélésénél igen súlyosaknak bizonyultak.

Látszik, hogy ezen vétséget a tanulóifjúság nemcsak az iskolai rendszabályok megsértésének tekinti, hanem átérzi, hogy életreszóló rossz tulajdonság javításáról, kiküszöböléséről van szó.

5. A *súgást* a fiúk alsó fokon még súlyos vétségnek minősítik és ehhez mérten büntetik. (Rossz osztályzat, testi fenyték, büntetési feladat.) Később már enyhébben ítélnak fölötte, felső fokon jóformán csak figyelmeztetést rónak rá, sőt nem is szerepeltetik, mint iskolai vétséget.

Leányok alsó fokon szintén súlyosan ítélik meg (rossz osztályzat, osztálykönyvbe írás), felsőbb fokon is még szigorúan veszik, de mind a gimnázium felsőbb tagozatában, mind a felsőkereskedelmi iskolában már csupán elültetéssel, figyelmeztetéssel büntetik, sőt mindinkább elenyézik a súgásnak bűnként való megítélése és nagyszámban „nem büntetendőnek” minősítik. Inkább szolidáris kötelességnek tartják egymással szemben, mintsem büntetendő cselekménynek.

A felsoroltakon kívül vizsgálataim az elemi és polgári fiú- és leányiskolákban, az iparostanonc leányiskolában, a Továbbképző munkaiskolában, valamint az Átmeneti Fiúotthonban (lásd 60—71. l.) a testi fenytékre is kiterjedtek.

Az eredményt a következőkben foglalhatom össze:

V. kérdés: Megverjük-e a gyermekeket, ha bűnt követ el? Okoljuk meg, hogy miért igen, vagy miért nem?

Az elemi iskolában fiúk 62%, lányok 51% arányban szólnak a testi fenyték mellett.

A fiútanulók felsőbb fokon is még nagyszámban a testi fenyté-

ték mellett foglalnak állást: a polgári iskolában 34%, az Átmeneti Fiúotthonban 52%.

Ezzel szemben a leányövendékek felsőbb fokon már ellenzik a testi fenyítéket:

Polgári iskolában 92% szól ellene, 8% mellette,

Iparostanonciskolában 82% ellene, 18% mellette,

Továbbképző munkaiskolában 67% ellene, 33% mellette.

A megokolások százalékos feldolgozása mutatja, hogy mind a fiú-, mind a leányövendékek főleg *elriasztás* céljából helyeslik a testi fenyítéket (elriasztja a gyermeket a rossztól, hogy máskor ne tegye, okul belőle máskorra).

A testi fenyíték ellen felhozott megokolások két csoportra oszthatók:

1. Testi okokból ellenzik (árt a gyermek szervezetének, fáj a gyermeknek, nyomorék lehet tőle).

2. Lelki okok szólnak ellene s ezek főleg lányoknál fordulnak elő nagy számban r ezzel csak ingereljük, — sajnálom, ha valakit vernek, lelketlenség verni, a gyermek elvadul tőle ...

VI. kérdés: Van-e helyesebb büntetés a verésnél? Melyiket alkalmaznád helyette?

Az összesített feldolgozásból látható, hogy mindkét nembeli ifjúság, elsősorban a fiútanulók, leginkább csak legalsó fokon ajánlják a testi fenyítéket; később már a szóval való hatás dominál, különösen a lányoknál (dorgálás, figyelmeztetés, szép szóval való beszéd).

VII. kérdés: Milyenné lesz az olyan gyermek, akit sokszor megvernek?

Itt a nyert válaszok alapján négyféle kategória mutatkozik:

1. A gyermeknek *hasznára van* a testi fenyíték (megjavul tőle, erős és izmos lesz); ez főleg fiúknál szerepel,

2. *nincs hasznára* a gyermeknek a testi fenyíték, megszokja a verést, még rosszabb lesz tőle. Ez a felfogás főleg a lányoknál gyakori,

3. fiúknál, lányoknál egyaránt szerepel, hogy a testi fenyíték gyakori alkalmazása a gyermek *testének ártalmára van* (nyomorék lesz, — púpos, sánta, — elkorcsosul, teste elsatnyul, ideges lesz),

4. a gyermek *lelkének* ártalmára van. Ez a legváltozatosabb kategória. (Félnék lesz, dacos lesz, ez főleg lányoknál igen gyakori),

megbutul (mind a fiúk, mind a lányok feleleteiben leggyakrabban, fordul elő), durva lesz, elvadul, szomorú, bizalmatlan, sőt életunt lesz.) (Átmeneti Fiúotthon.)

VIII. kérdés: Meg tudod-e mondani, mit érzel olyankor, ha megvernek?

A feldolgozott feleleteket nagyjából két kategóriába tömöríthetjük:

1. A testi fájdalomra,
2. a lelki fájdalomra vonatkozóak.

A testi fájdalom fiúknál, leányoknál is igen nagy számban mutatkozik, sőt a leányoknál az egész vonalon a legmagasabb százalékban szerepel; okát talán abban kereshetjük, hogy a testi fájdalom pillanatnyilag elhomályosítja a lélekre való visszahatást.

A lelki fájdalom igen gazdag változatokban fordul elő. Így a szégyenérzet fiúknál nagy számban már alsó fokon jelentkezik, leányoknál inkább felső fokon. A bűnbánat érzése, továbbá, hogy szomorúságot vagy fájdalmat okozott a büntetőnek, mindkét nembeli ifjúságnál a testi fenyíték kísérő érzeteként élénken szerepel.

A bosszú érzése, a düh, a harag a büntetővel szemben fiúknál mutatkozik. Leányoknál is, de leginkább a Továbbképző Munkaiskolában, melynek növendékei házi fegyelmezés alkalmával talán néha igazságtalan fenyítékben is részesültek s ez az érzés megmaradt lelkükben.

Végezetül — a hivatásos pedagógusoktól és nevelőktől nyert válaszok alapján összeállított táblázatok, melyek vizsgálataim kiegészítésül szolgálnak — világosan mutatják, hogy mily nagy hatással van a gyermek erkölcsi felfogására a tanár, a tanító.

* * *

Ebből az értekezésből kitűnik, hogy a büntetést a legrégebb kortól kezdve a közel múltig többé-kevésbé legfontosabb nevelési eszköznek tekintették, a legújabb törekvések viszont arra irányulnak, hogy a büntetés teljesen mellőzhető, sőt elvetendő lehessen a gyermeknevelés terén.

A hivatása magaslatán álló gyakorlati nevelő, illetőleg tanár és tanító, aki tisztában van vele, hogy az igazi nevelés alapja csakis a kölcsönös szeretet és bizalom nevelő és növendék között, semmi esetre sem fogadhatja el a régi büntetéspártoló rendszert, azonban,

bármennyire nem óhajt elzárkózni a legújabb törekvések elől, az úgy érdekében ezeket az újabb reformjavaslatokat sem fogadhatja el teljes mértékben.

Kétségtelen, hogy minden igyekezete arra irányul, hogy a büntetést a nevelésben, tehát az iskolában is kivételes intézkedésnek tekintse, ultima ratio-ként alkalmazza. S aki valóban ismeri az iskolai életet, az tudja, hogy a jól fegyelmezett osztály az, ahol keveset büntetnek s az a jelentékenyebb nevelői képességekkel felruházott tanár s annál jobban részesül tekintélyének megbecsülésében (autoritative Werschätzung),⁴⁶ minél kevesebb büntetés alkalmazásával állja meg helyét az ifjúsággal szemben.

A közölt vizsgálat kimutatta, hogyan fogják fel az iskolai büntetést a különböző iskolatípusok növendékei. Láthattuk, hogy a tanulóifjúság végig az egész vonalon nemcsak hogy nem tartja elvetendőnek az iskolai büntetést, hanem elismeri annak szükségességét és fontosságát, csak azt óhajtja, hogy azt igazságosan alkalmazzák. Kitűnik azonban a vizsgálat folyamán az is, hogy a büntetés gyakori ismétlésével csak vesztit hatásából s megszokottá válik. Ennélfogva ritkán alkalmazott büntetés, főleg oly tanító részéről, aki keveset büntet, sohasem téveszti el hatását a növendékre-

Megállapíthatjuk tehát, hogy minden humanitás és az ifjúság iránt érzett szeretetünk mellett sem lehet a büntetést az iskolából teljesen kizárni — mint azt némely túlzó újító kívánja —, ámde nagyon fontos, hogy csak végső eszközként, kivételesen s akkor is gyöngéd kezekkel, megértéssel nyúljunk hozzá.

Az ideális állapot valóban az volna, hogy soha ne legyen szükség büntetés alkalmazására.

De, fájdalom, ideális állapotok, miként más téren, egyelőre itt sem lehetségesek — a valóság és a kellőség itt sem azonosak. Ám nekünk, hivatásos pedagógusoknak, azon kell fáradoznunk, hogy ideális világ létrejöttén közreműködhessünk, hogy minél előbb beállhassanak az eszményi állapotok s hogy hozzájáruljunk ahhoz, hogy az emberiség mihamarább elérje azt a magasrendűséget, amely a büntetés alkalmazását teljesen fölöslegessé teszi.

⁴⁶ Pädagogischer Wegweiser, Band I. E. Stern: Autorität und Erziehung, Berlin, 1925.

I R O D A L O M

- Angyal Pál*: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1920.
- Alexander Bain*: Education as a Science. Magyarul: Neveléstudomány. Ford. dr. Szemere Samu. Budapest, 1912.
- Die Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karls V. von 1532.* (Carolina). Herausgegeben und erläutert von Dr. Gustav Radbruch, Leipzig.
- E. Durkheim*: A szociológia módszere. Ford. Ballá Antal. Budapest, 1917.
- Emil Durkheim*: L'Education Morale. Paris, 1925. Bibliothèque de Philosophie Contemporaine.
- Engelbert*: Die Selbstverwaltung der Schüler. Erstrebtes und Erreichtes. Leipzig, 1914.
- A. S. Ferrière*: L'autonomie des écoliers. Paris—Neuchâtel, 1921.
- Fr. W. Foerster*: Strafe u. Erziehung. Vortrag gehalten auf dem Dritten Deutschen Jugendgerichtstag in Frankfurt a. M. München, 1913.
- Fr. W. Foerster*: Schuld und Sühne. Einige psychologische und pädagogische Grundfragen des Verbrecherproblems und der Jugendfürsorge. München, 1920.
- Fr. W. Foerster*: Jugendlehre. Ein Buch für Eltern, Lehrer und Geistliche. Berlin, 1917.
- Fr. W. Foerster*: Schule und Charakter. Zürich, 1912. Magyarul: Iskola és jellem. Ford. Bellagh Aladár, Budapest, 1913.
- H. Handwerker*: Wesen, Ursprung und biologische Bedeutung der körperlichen Züchtigung in der modernen Familienerziehung. (Verlag Ärztliche Rundschau.) München, 1932.
- Herbart*: Pedagógiai előadások vázlata. Ford. Nagy J. Béla, Budapest, 1932.
- H. Heutig*: Die Strafe. Ursprung, Zweck, Psychologie. Stuttgart—Berlin, 1932.
- Kármán Mór*: Pedagógiai dolgozatok I. Az erkölcsi nevelés feladatai. Budapest, 1909.
- J. Kaufmann*: Das Züchtigungsrecht der Eltern und Erzieher. Stuttgart, 1910.
- Ellen Key*: Das Jahrhundert des Kindes. Übertragung von Francis Maro. Berlin, 1907.
- F. Kemsies*: Lohn und Strafe in der Erziehung. (Mann's Päd. Magazin, Heft 589.) Langensalza, 1914.
- G. Kerschensteiner*: Theorie der Bildung. Leipzig, 1926.
- O. Kieffer*: Die körperliche Züchtigung bei der Kindererziehung in Geschichte und Beurteilung. Ein Buch für Eltern und Erzieher. Berlin, 1904.

- O. *Kiefer*: Die Prügelstrafe in der Erziehung. (Beiträge zur Kinderforschung und Heilerziehung.) Leipzig, 1908.
- R. *Lehmann*: Erziehung und Unterricht. Grundzüge einer praktischen Pädagogik. Berlin, 1912.
- Lewin*: Die psychologische Situation bei Lohn und Strafe. Leipzig, 1931.
- E. *Liefmann*: Pädagogische und medizinische Gedanken über die körperliche Strafe in der Schule. (Zeitschrift für Pädagogische Psychologie.) Leipzig, 1928.
- F. A. *Müller*: Lehrer und Strafgesetz. Leipzig, 1906.
- P. *Oestreich*: Strafanstalt oder Lebensschule. Erlebnisse und Ergebnisse zum Thema Schulstrafen. Karlsruhe, 1922.
- J. *J. Sachse*: Geschichte und Theorie der Erziehungsstrafe. Paderborn, 1913.
- A. *Simonie*: Kindergartenpädagogik. Lern- und Arbeitsbuch für Kindergärtnerinnen-Bildungsanstalten. Wien—Leipzig, 1931.
- E. *Stern*: Autorität und Erziehung. (Päd. Wegweiser. Band I.) Berlin, 1925.
- A. *Stössner*: Erziehungslehre. Leipzig, 1916.
- Takács Sándor*: A pedagógiai büntetések filozófiája. Nyitra, 1888.
- J. *Wagner*: Die Schulstrafe im Urteil des Schülers. (Mann's Päd. Magazin, Heft 837.) Langensalza, 1921.
- Kontrollversuche nach 10 Jahren zu *J. Wagner*: Die Schulstrafe im Urteil des Schülers. Von G. Augeneich in Frankfurt a. M.
- J. *Wagner*: Zur Psychologie der Schulstrafe. (Zeitschrift für Pädagogische Psychologie. 29. Jahrgang.) Leipzig, 1928.
- H. *Weimer*: Schulzucht. Handbuch für höhere Schulen.) Leipzig, 1919.
- Weszely Ödön*: Pedagógia. Tudományos Zsebkönyvtár. 2-ik átdolgozott kiadás. Budapest, Révai T. 1932.
- Weszely Ödön*: Bevezetés a neveléstudományba. A pedagógia alapvető kérdései. II. kiadás. Budapest, 1932.
- H. *Zulliger*: Gelöste Fesseln. Dresden, 1927.
- Zeitschrift für Pädagogische Psychologie. 32. Jahrgang, Okt. 1931. Leipzig.
- Zeitschrift für Psychoanalytische Pädagogik. Wien, V. Jahrgang, 1931. Sonderheft 8—9. Strafen.